

บทที่ 2

วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

วิชาสังคมศึกษานั้นเป็นวิชาหนึ่งที่มีความสำคัญในการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า เพราะการที่ประเทศจะเจริญก้าวหน้ามากน้อยเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถ ทักษะ ค่านิยม ความประพฤติ นิสัยใจคอของคนในประเทศนั้น ๆ และคุณภาพของคนในประเทศจะเป็นอย่างไรนั้นก็ขึ้นอยู่กับการศึกษาเป็นสำคัญอีกด้วย วิชาสังคมศึกษานั้นมีส่วนช่วยในการพัฒนาคุณภาพของคนในประเทศให้สูงได้ เพราะเป็นวิชาที่ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสถาบันทางสังคม มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยที่สำคัญ ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของคนในชุมชน การแก้ปัญหา การปฏิบัติตนของมนุษย์ในชุมชน ใ้มนุษย์มีความเข้าใจในการสร้างชีวิตให้ดีขึ้น และมีความสุขความเจริญก้าวหน้าขึ้น ในรายละเอียดของเนื้อหาวิชาสังคมศึกษานั้นได้ให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ของมนุษย์ ความเป็นพลเมืองดีในระบบของสังคมนั้น ๆ เช่นสิทธิทางการเมือง สิทธิตามกฎหมาย สภาพแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ กระบวนการผลิต การบริโภค การดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมอันดีงาม ความร่วมมือช่วยเหลือสร้างสรรค์ชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาบังคับในระดับมัธยมศึกษาที่นักเรียนมัธยมศึกษาทุกคนต้องเรียน เพื่อให้ นักเรียนทุกคนได้นำความรู้ความสามารถไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันของตนในชุมชน ดังนั้นการที่นักเรียนได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นจากวิชาสังคมศึกษานั้น นักเรียนจึงเป็นผู้นึ่งที่ได้รับความรู้อันจะนำไปใช้ในการพัฒนาชุมชนของตน นักเรียนจึงเป็นผู้ที่สมควรจะ ได้เข้าใจบทบาทของตนและมีความรู้ในการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดีด้วย

ความหมายของการพัฒนาชุมชน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า หมายถึง

การเปลี่ยนแปลงชุมชนที่มีการวางแผน โดยสามารถแยกองค์ประกอบตามคำจำกัดความได้เป็น
 1. การเปลี่ยนแปลงชุมชน 2. มีแผนหรือโครงการ 3. มีเป้าหมาย 4. มีประชาชน
 เข้าร่วม 5. มีการควบคุม เนื่องจากชุมชนต่าง ๆ ประกอบกันขึ้นเป็นสังคมหรือประเทศ
 ดังนั้นการพัฒนาชุมชนจึง เป็นการพัฒนาประเทศนั่นเอง¹

ที่ประชุม ณ เมืองเคมบริจจ์ ปี ค.ศ. 1948 (พ.ศ. 2491) ได้ให้ความหมาย
 ไว้ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดย
 ความร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชน และควรจะเป็นความคิดริเริ่มของประชาชนเองควย
 แต่หากประชาชนไม่รู้จักคิดริเริ่มก็ให้ใช้เทคนิคกระตุ้นเตือนให้เกิดความริเริ่มขึ้น ทั้งนี้
 เพื่อกระบวนการนี้ได้รับการตอบสนองจากประชาชนควยความกระตือรือร้นอย่างจริงจัง²

การพัฒนาชุมชนที่องค์การสหประชาชาติได้ให้ความหมายนั้น กล่าวว่าการพัฒนา
 ชุมชนเป็นกระบวนการที่จะสร้างความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ชุมชนเป็นส่วนรวม
 โดยชุมชนนั้นจะทองเข้าร่วมอย่างแข็งขัน และปล่อยให้ชุมชนได้ใช้ความคิดริเริ่มของตนอย่าง
 สุดขีดที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้³

จากการให้ความหมายขององค์การสหประชาชาติดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่า

1. การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการที่จะสร้างความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ
 และสังคมแก่ชุมชน

¹สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, หน้า 14.

²ไพรัตน์ เกษะรินทร์, ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชน (กรุงเทพมหานคร:
 วัชรินทร์การพิมพ์ 2516), หน้า 10.

³ The UN Bureau of Social Affairs, Social Program Through
 Community Development (New York: The UN Publication, 1955) p. 6.

อ้างใน สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, หน้า 10.

2. เป็นกระบวนการที่บุคคลในชุมชนเป็นผู้คิดริเริ่มและกระทำ

สุวิทย์ ยິงวรพันธ์ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า หมายถึงการกระทำใด ๆ ก็ตามซึ่งจะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลง หรือปรับปรุงส่งเสริมให้ชุมชนนั้นมีวิวัฒนาการที่ดีขึ้น คือ เจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม¹

จากความหมายของ สุวิทย์ ยິงวรพันธ์ การพัฒนาชุมชนจะเป็นลักษณะของการกระทำที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงส่งเสริมให้เกิดความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในชุมชนนั้น ๆ

นิรุติ ไชยกุล ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า คือการพัฒนาความรู้ ความสามารถของประชาชนในชุมชนเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการช่วยตัวเอง เพื่อนบ้านและชุมชนให้มีมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยการร่วมมือกันระหว่างประชาชนกับรัฐบาล การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการนำเอาบริการของรัฐผนวกเข้ากับความต้องการของประชาชน เพื่อยกระดับคุณภาพของชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น²

ในความหมายของ นิรุติ ไชยกุล นั้น การพัฒนาชุมชนมีลักษณะ

1. เป็นการพัฒนาความรู้ ความสามารถของประชาชนในชุมชน
2. เป็นการยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น
3. เป็นการร่วมมือระหว่างประชาชนกับรัฐบาล

สุเทพ เชาวลิต ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า เป็นการพัฒนา

¹สุวิทย์ ยິงวรพันธ์, การพัฒนาชนบทในประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสาส์น, 2521), หน้า 52.

²นิรุติ ไชยกุล, การพัฒนาชุมชน (กรุงเทพมหานคร : ห.ส.น.ไทยอนุเคราะห์, 2522), หน้า .

ความคิดและความสามารถของประชาชนในการทำงานร่วมมือกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลกับประชาชน และระหว่างประชาชนด้วยกันเอง เพื่อปรับปรุงตนเองและชุมชนไปสู่ความเจริญก้าวหน้าทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา อนามัย และขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม อันจะนำไปสู่ความมั่นคงของประเทศในการปกครองระบอบประชาธิปไตย¹

จากการให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเห็นได้ว่ามีผู้ให้ความหมายทั้งที่แตกต่างกันและเหมือนกันอยู่หลายประการแต่อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่าการพัฒนาชุมชนนั้นมีลักษณะดังนี้ คือ .

1. การพัฒนานั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างมีระบบ มีขั้นตอนจากสถานการณ์หนึ่งไปสู่สถานการณ์หนึ่ง ซึ่งเป็นลักษณะการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นกว่าเดิมที่เคยเป็นอยู่ เป็นแนวทางที่จะช่วยให้เกิดความเชื่อมั่น ความศรัทธาและความร่วมมือของบุคคลในชุมชนในการแก้ไขปัญหาและสร้างสรรค์สิ่งที่ดีของชุมชนต้องการ
2. การพัฒนาชุมชนมีจุดมุ่งหมายปลายทางอยู่ที่การกินที่อยู่ดีกว่าเดิม ดำเนินการอย่างเป็นวิธีการ เพื่อให้การดำเนินการนั้นไปสู่จุดหมายปลายทาง ตามความต้องการของประชาชน ซึ่งร่วมมือกับรัฐบาล
3. การดำเนินการพัฒนาชุมชนนับเป็นลักษณะโครงการ มีการกำหนดกิจกรรมในการดำเนินการในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งจะออกมาในรูปของโครงการสังคมสงเคราะห์ โครงการอนามัย โครงการพัฒนาเด็กและเยาวชน เป็นต้น

สรุปแล้วการพัฒนาชุมชน คือ การเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง ส่งเสริมให้ชุมชนนั้นเจริญก้าวหน้าทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง และวัฒนธรรมอย่างมีระบบ มีขั้นตอน มีจุดมุ่งหมายและโครงการ ซึ่งเป็นการดำเนินการโดยบุคคลในชุมชนเป็นผู้ริเริ่ม

¹สุเทพ เชาวลิต, หลักการพัฒนาชุมชน (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ที่ระลึกพัฒนา, 2524), หน้า 18.

และลงมือกระทำ โดยร่วมมือกับรัฐบาล

ความจำเป็นในการพัฒนาชุมชน

ประเทศไทยเป็นประเทศกำลังพัฒนา ดังนั้นการพัฒนาของประเทศไทยนั้นก็มีลักษณะใหญ่ ๆ 2 ประการคือ

1. การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน
2. การสร้างความเจริญก้าวหน้าให้เกิดขึ้นแก่ชุมชน

ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนที่เกี่ยวกับคนนั้น ได้แก่

1. ปัญหากำลังคนก่อนเข้าสู่ตลาดแรงงาน ประชากรในวัยทำงานของไทยทุก 100 คน จะต้องมีภาระเลี้ยงดูเด็กและเยาวชนที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี ถึง 89 คน ทำให้เกิดภาระหนักในการเลี้ยงดู การให้การศึกษาอบรม รัฐไม่อาจนำเงินไปพัฒนาในด้านอื่นได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ยังเป็นเหตุให้เด็กออกจากโรงเรียนก่อนถึงวัยอันสมควร เพื่อออกมาช่วยผู้ปกครองประกอบอาชีพ หรือขาดทุนทรัพย์ที่จะศึกษาต่อไป

2. ปัญหาของคนในวัยทำงาน

- 2.1 ปัญหาการว่างงานของคนทุกระดับ เนื่องจากการอพยพของคนชนบทมาหางานทำ ตลอดจนการให้การศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในด้านเกี่ยวกับแรงงาน

- 2.2 การทำงานต่ำกว่าระดับ หรือทำงานไม่เต็มที่ (Underemployment) เกิดขึ้นมากในชนบท เนื่องมาจากการประกอบอาชีพทางการเกษตร ขนาดของครอบครัวใหญ่ การขาดประสิทธิภาพในการบริการ และในการที่ผู้สำเร็จการศึกษาได้งานทำไม่ตรงกับแขนงวิชาที่ศึกษามา

- 2.3 ความขาดแคลนกำลังคนในบางสาขาอาชีพ เช่น แพทย์ วิศวกร พยาบาล ฯลฯ

- 2.4 การกระจายกำลังคนออกไปทำงานในส่วนภูมิภาค ผู้สำเร็จการศึกษาไม่ต้องการออกไปทำงานในส่วนภูมิภาค

2.5 สมรรถภาพการผลิตของแรงงานต่ำ เนื่องมาจากการผลิตและใช้คนไม่
ตรงตามประเภทแรงงานที่ต้องการ

3. ปัญหาแรงงานสตรีที่ขาดการศึกษา และไม่มี ความชำนาญในการผลิต เคลื่อน
ย้ายเข้ามาทำงานธุรกิจในเมืองใหญ่ ๆ เป็นจำนวนมาก เป็นงานที่เหมาะสมกับสตรีในวัย
สาว เมื่อพ้นวัยไปแล้วสตรีเหล่านี้ก็กลายเป็นคนว่างงาน¹

นอกจากนี้ยังมีปัญหาอื่น ๆ ที่ประชาชนในประเทศไทยต้องเผชิญอีก เช่น ความ
ยากจน โรคภัยไข้เจ็บ ความไม่รู้และความเชื่อของประชาชน² และยังมีภาวะแวดล้อม
อื่น ๆ ที่เป็นปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศที่มี
ผลต่อความเป็นอยู่ของประชาชน ได้แก่

1. ปัญหาภาวะเศรษฐกิจและการลงทุนชบเซา เช่น ความผันผวนของระบบ
การเงินระหว่างประเทศ วิกฤตการณ์น้ำมัน ราคาวัตถุดิบและเครื่องอุปโภคสูงขึ้น ฯลฯ
ซึ่งเราต้องปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วทาง เศรษฐกิจ การเมือง ของโลก

2. ปัญหาเรื่องการกระจายรายได้ การกระจายบริการทางเศรษฐกิจ
เช่น การชลประทาน ถนนทางหลวง การกระจายสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า น้ำดื่ม ฯลฯ
และการกระจายบริการทางสังคม เช่น การศึกษา และบริการสาธารณสุข

3. ปัญหาความยากจน รวมทั้งการว่างงานนอกฤดูกาล ซึ่งเกี่ยวข้องกับ
ปัญหาการได้รับผลตอบแทนที่ไม่เป็นธรรม และปัญหาเกี่ยวกับปัจจัยการผลิต เช่น แล่งน้ำ
หนีสิน ที่ทำกิน ได้ทวีความรุนแรงมากขึ้นทุกวัน จึงทำให้เด็กหนุ่มสาวในชนบททิ้งถิ่นทำกิต

¹กาญจนา ทองกร และ บุญเลิศ ศาสตร์, การศึกษากับการพัฒนาเศรษฐกิจ
(เอกสารเทคโนโลยีทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516), หน้า 20.

²สุเทพ เชาวลิต, หลักการพัฒนาชุมชน, หน้า 9-10.

เดิมโดยไปทำงานทำที่อื่น เช่น ในกรุงเทพมหานคร หรือในเมืองอุตสาหกรรมใหญ่ ๆ ก่อให้เกิดปัญหาความแออัด และแหล่งเสื่อมโทรมในเขตเมืองใหญ่ เชื่อมโยงกับปัญหาอื่น ๆ เช่น อาชญากรรม ยาเสพติด สุขภาพจิต การว่างงาน เป็นต้น

4. ปัญหาเรื่องความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร เศรษฐกิจหลักของประเทศ เช่น การทำลายป่าทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ขาดความสมดุลในธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ

5. ปัญหาความมั่นคงของชาติซึ่งเชื่อมโยงกับปัญหาทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจภายในและนอกประเทศ ความล่าช้าในทางความคิดริเริ่มที่จะเสริมเศรษฐกิจให้ดีขึ้น เป็นต้น¹

ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้เป็นแรงผลักดันให้รัฐบาลของประเทศต่าง ๆ ต้องรีบดำเนินการแก้ไขและพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะแถบชนบทซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของคนส่วนใหญ่ สำหรับประเทศไทยได้เริ่มพัฒนาชนบทอย่างจริงจังและเป็นแบบแผนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2485 เป็นต้นมา² และได้ประกาศแผนพัฒนาชุมชนแห่งชาติ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติซึ่งเน้นในเรื่อง

1. ส่งเสริมให้ประชาชนรู้สึกภูมิใจที่จะอยู่อาศัยและประกอบอาชีพในหมู่บ้าน
2. ตระเตรียมหนทางที่จะให้ประชาชนหมู่บ้านชนบทมีความรุ่งเรืองขึ้น โดยจัดวางรากฐานทาง เศรษฐกิจที่ถูกต้องแก่การดำรงชีวิต การประกอบอาชีพทาง เกษตรกรรม และการพัฒนาอุตสาหกรรมในหมู่บ้านชนบท
3. ให้ประชาชนเขาเกี่ยวข้องในการกำหนดจุดหมายที่แน่นอนในการวางโครงการและปฏิบัติงานร่วมกันเพื่อปรับปรุงชุมชนของตนให้ดีขึ้น
4. กระตุ้นเตือนและสนับสนุนประชาชนให้พยายามสร้างความมั่นคงและรุ่งเรืองในทาง เศรษฐกิจขึ้นในชุมชน โดยจัดให้มีเครื่องเร้าใจและเครื่องกระตุ้นเท่าที่จะหาได้ เพื่อยกระดับมาตรฐานการครองชีพในชนบทให้สูงขึ้น
5. จัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกจำเป็นแก่การดำรงชีวิตในชนบท

¹พจน์ สะเพียรชัย, "ปัญหา หลักการ และแนวโน้มของการจัดการศึกษาของไทย", วารสารสภาการศึกษาแห่งชาติ 13(ตุลาคม-พฤศจิกายน 2521) : 6-9.

²สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, หน้า 81.

6. จัดบริการของรัฐบาลให้มุ่งหนักไปในด้านการปรับปรุงความเป็นอยู่ของหมู่บ้าน
ในชนบทให้ดีขึ้น โดยดำเนินการให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องร่วมมือประสานงานกันอย่างแท้จริง

7. ให้การศึกษาแก่ประชาชนจนเข้าใจ หรือทำให้เห็นจริง และเชื่อว่าความ
อุดมสมบูรณ์ และความก้าวหน้า ความรุ่งเรืองของชาตินั้นต้องอาศัยความพยายามของคนทุก
คนช่วยกันทำงาน ภาระหน้าที่ในการสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับชาติไทยจึงตกอยู่กับคน
ไทยทั้งชาติ

8. ส่งเสริมวัฒนธรรมของหมู่บ้าน

9. สร้างเสริมผู้นำหมู่บ้านให้แพร่หลาย รวมกลุ่มประชาชนผู้มีความสนใจรวม
กัน เพื่อเป็นพลังในการพัฒนากิจกรรมของหมู่บ้านใดรวดเร็ว¹

จะเห็นได้ว่า ควบคู่กันกับการที่ประเทศไทยได้เผชิญอยู่จำเป็นต้องมีการพัฒนา
ชุมชนขึ้นตั้งแต่บัดนั้นจนกระทั่งปัจจุบัน เพื่อขจัดความล่าช้า และส่งเสริมความเจริญของชุมชน
และความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น

ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมา มีลักษณะ
ดังนี้ คือ

ผลการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระยะที่ผ่านมา และประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น

การขยายตัวทาง เศรษฐกิจของประเทศอย่างรวดเร็วในระยะ 20 ปีที่ผ่านมาได้
มีผลทำให้ระบบเศรษฐกิจและสังคมของไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทั้งในแง่โครงสร้าง
การผลิตและรายได้ ลักษณะการบริโภค ค่านิยม และมาตรฐานชีวิตความเป็นอยู่ที่สลับซับซ้อน
มากยิ่งขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ แมว่าจะได้กระจายไปสู่กลุ่มชนต่าง ๆ มากพอสมควร
แต่ก็ได้มีผลกระทบต่อเสถียรภาพทาง เศรษฐกิจและฐานะการเงินของประเทศ รวมตลอดทั้ง
ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ โดยเฉพาะที่ดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ และแหล่ง
ประมง นอกจากนั้นความเจริญทาง เศรษฐกิจต่าง ๆ ยังคงกระจุกตัวอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 86-87.

และเมืองใหญ่ ๆ เท่านั้น ทำให้คนส่วนใหญ่ของประเทศคือคนในชนบท โดยเฉพาะชนบทในเขตล้าหลังไม่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเท่าที่ควร ปัญหาหลัก ๆ เหล่านี้ถ้ามีแนวโน้มจะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นในช่วง 5 ปีข้างหน้า ที่สำคัญไคแก่

1. ปัญหาความเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและฐานะการเงินของประเทศ อันเป็นผลกระหมมาจาก ปัจจัยทางด้านการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจของโลก โดยเฉพาะวิกฤตการณ์น้ำมัน และการเปลี่ยนแปลงของตลาดการเงิน ทำให้เกิดปัญหาการใช้จ่ายเกินตัวในทุกระดับคือ ทั้งระดับประเทศ ระดับรัฐบาล และระดับประชาชน โดยจะเห็นได้จาก การที่ดุลการค้าและดุลบัญชีเดินสะพัดได้ ซากดูลเพิ่มขึ้นจาก 25,600 ล้านบาท และ 22,600 ล้านบาท ในปี 2520 อันเป็นปีแรกของแผนฯ 4 เป็นประมาณ 67,250 ล้านบาท และ 53,000 ล้านบาท ในปี 2524 อันเป็นปีสุดท้ายของแผนฯ 4 ในขณะที่เดียวกันการเร่งฟื้นฟูภาวะเศรษฐกิจในช่วง 2 ปีแรกของแผนฯ 4 ทำให้มีการเพิ่มการใช้จ่ายงบประมาณแผ่นดิน เพื่อการลงทุนในโครงการต่าง ๆ อีกทั้งการที่รัฐบาลต้องใช้เงินอุดหนุนกิจการสาธารณูปการต่าง ๆ และการเพิ่มงบประมาณในการป้องกันประเทศ ระบายภาครัฐบาล จึงสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว เกินกว่ากำลังความสามารถที่จะหารรายได้ได้ทัน โดยเฉพาะสัดส่วนรายได้ของรัฐบาลต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมมิได้เพิ่มขึ้นเลย คือในระยะที่ผ่านมายังมีสัดส่วนอยู่ประมาณ ร้อยละ 14 ของผลิตภัณฑ์ รวมของประเทศเท่านั้น นอกจากนี้ปรากฏว่าระดับราคาทั่วไปในช่วงแผนพัฒนา ฉบับที่ 4 สูงขึ้นโดยเฉลี่ยถึงประมาณร้อยละ 11.7 ต่อปี เปรียบเทียบกับเป้าหมายที่กำหนดไว้เพียงร้อยละ 6 ต่อปีนั้น ทำให้ประชาชนที่มีรายจ่ายประจำและคนยากจน ตกอยู่ในฐานะชักหน้าไม่ถึงหลัง เพราะรายได้เพิ่มขึ้นไม่ทันกับค่าครองชีพที่สูงขึ้น

2. ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและภาวะแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยเฉพาะทรัพยากรที่ดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ และแหล่งประมง ซึ่งในการดำเนินการพัฒนาในระยะที่ผ่านมาได้มีการใช้ทรัพยากรเหล่านี้โดยขาดการอนุรักษ์ มีผลทำให้ประสิทธิภาพการผลิตตกต่ำลงตลอดเวลา นอกจากนี้ การที่กิจกรรมเศรษฐกิจส่วนใหญ่ของประเทศยังคงรวมตัวอยู่ในกรุงเทพมหานคร ไม่กระจายไปสู่ภูมิภาค ทำให้เกิดปัญหาคานความแออัดในเมืองและสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม

3. ปัญหาการพัฒนาคูโครงสร้างและการกระจายบริการทางสังคม ผลการขยายตัวอย่างรวดเร็วทางเศรษฐกิจดังกล่าว ประกอบกับโครงสร้างสังคมที่เป็นอยู่ไม่สามารถปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ จึงทำให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมาและก่อให้เกิดความรุนแรงยิ่งขึ้น โดยเฉพาะปัญหาด้านอาชญากรรม ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เป็นต้น นอกจากนี้ ยังปรากฏว่าการจัดการขยายบริการทางสังคมยังไม่เพียงพอและกระจายอย่างทั่วถึง

4. ปัญหาความยากจนในชนบทล้าหลัง แม้ว่าเศรษฐกิจของประเทศไทยจะสามารถขยายตัวอย่างรวดเร็วถึงกว่าร้อยละ 7 ต่อปี ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา และได้มีการกำหนดนโยบายการพัฒนาชนบทมาเป็นระยะเวลานานแล้วก็ตาม แต่คนในชนบทล้าหลังกว่า 10 ล้านคนของประเทศไทย ยังไม่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเท่าที่ควร โดยเฉพาะในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือตอนบน ซึ่งมีสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่ล้าหลังกว่าภาคอื่น ๆ หากปล่อยให้เป็นอย่างนี้ต่อไป จะมีผลต่อความมั่นคงทางสังคมและการเมืองของประเทศมากยิ่งขึ้น ดังนั้น ในระยะแผนพัฒนา ฉบับที่ 5 นี้จึงจำเป็นต้องเร่งดำเนินการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง¹

เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนนั้นต้องมีเป้าหมาย ซึ่งเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนนั้นก็คือ การพัฒนาองค์ประกอบของชุมชนอันประกอบไปด้วย ประชากร สถาบันทางสังคม องค์การทางสังคม และอาณาเขต ซึ่งองค์ประกอบทั้งหมดนี้สามารถแบ่งให้ชัดเจนได้ว่า สิ่งที่จะต้องพัฒนาในชุมชนนั้น แบ่งออกเป็นสองส่วนด้วยกัน คือ 1. คน 2. สิ่งแวดล้อม โดยมีทั้งคนและสิ่งแวดล้อมคนจะรวมอยู่ในกิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ ดังนี้ คือ การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา สังคม

¹วสันต์ ธีรานุกัษ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5

(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธีรานุสรณ์, 2525), หน้า 4-5.

วัฒนธรรม ครอบครัว และประชากร อนามัยและสาธารณสุข นันทนาการ ฯลฯ¹

ไพฑูรย์ เครือแก้ว ไต่ถวิลถึง เป้าหมายในการพัฒนาชุมชนไว้ว่า ขบวนการพัฒนาชุมชน เป็นขบวนการที่มุ่งหวังจะพัฒนาตัวบุคคล กลุ่มบุคคล ปรากฏการณ์และสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและสังคมของหมู่บ้าน²

ในการพัฒนาคนนั้น หมายถึงการกระทำใด ๆ ที่ทำให้คนเป็นคนเฉลียวฉลาดขึ้น หรือทำให้คนเป็นคนที่มีคุณภาพ รวมทั้งการพัฒนาความรู้สึกนึกคิด กริยามารยาท บุคลิกลักษณะนิสัยใจคอ ความชำนาญชำนาญ รสนิยมของ เขาควย

การพัฒนาชุมชนด้านการเมือง ไต่ถวิลถึงการเปลี่ยนแปลงความรู้ ความคิดความชำนาญของสมาชิกในชุมชนตลอดจนการปฏิบัติกลไก และวัสดุอุปกรณ์ทางการเมือง การปกครองในชุมชน จากสภาพที่เป็นอยู่ให้เป็นสภาพที่ต้องการ เช่น เพิ่มพูนความรู้ความคิของประชาชนเกี่ยวกับระบอบการปกครองที่ใช้อยู่ในรัฐจักสิทธิ และหน้าที่ของชนในฐานะพลเมืองของชุมชนของประเทศ ให้เปลี่ยนแปลงความคิดหรือความเชื่อที่ว่า การเมืองเป็นเรื่องของผู้นมีไชของชน ให้เขารวมในกระบวนการ เมืองการปกครองของชุมชนและของประเทศมากขึ้น สร้างองค์กรทางการเมืองในชุมชนนั้น เช่น กลุ่มการเมือง เป็นต้น

การพัฒนาชุมชนทางเศรษฐกิจ ไต่ถวิลถึงการเปลี่ยนแปลงความรู้ ความคิด ระเบียบปฏิบัติตลอดจนวัสดุอุปกรณ์เกี่ยวกับการทำมาหากิน การผลิตการแลกเปลี่ยน หรือจำหน่าย แจกสินค้าจากสภาพที่เป็นอยู่ให้คิดที่จะผลิตเพื่อการค้าแทนการผลิตเพื่อบริโภค ให้รู้จักเลือกเมล็ดพันธุ์พืชที่มีผลิตผลสูง ผลิตสินค้าที่ตลาดต้องการ หาทางเพิ่มตลาด จัดตั้งแหล่งทุนปรับปรุงอุปกรณ์การผลิต เพิ่มความสามารถในการคิดต่อกันตลอด เช่น จัดตั้งสหกรณ์รูปต่าง ๆ เป็นต้น ปรับปรุงระบบการขนส่งสื่อสาร รวมตลอดถึงการจัดตั้งกลุ่มหรือสถาบันสำหรับศึกษาค้นคว้า

¹สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, หน้า 16.

²ไพฑูรย์ เครือแก้ว, ลักษณะสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์ 2518), หน้า 239.

หาความรู้ให้กับชุมชนเพิ่มขึ้น เป็นต้น

การพัฒนาชุมชนด้านการศึกษา หมายถึงการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงระบบการศึกษา ทั้งในรูปทางการและไม่เป็นทางการ การศึกษาทั่วไปและวิชาชีพ ให้การศึกษาเป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิตในชุมชนมากขึ้น การศึกษาเพื่อใช้งานมากขึ้น การศึกษาที่มีทั้งภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ และการค้นคว้าวิจัย การเพิ่มพูนคุณภาพของครู และนักเรียนอุปกรณ์การสอน เครื่องมือวิทยาศาสตร์ แผลงทดลองหรือโรงฝึกงาน ทั้งนี้ให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนในการบริหาร และดำเนินการการศึกษาของชุมชนให้มากขึ้น โดยมีรัฐให้การสนับสนุนด้านเงิน อุปกรณ์และเทคนิค วิชาการอย่างแข็งขัน

การพัฒนาชุมชนด้านสังคม ได้แก่การปรับปรุง เปลี่ยนแปลงการแสดงบทบาทตามสถานภาพต่าง ๆ เช่น พ่อ แม่ ลูก ชาวนา ชาวไร่ ช่าง เป็นต้น ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น การรวมกลุ่มกันเพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ เช่น การทำงานอาชีพ การเมือง การศึกษา การติดต่อกับชุมชนอื่น เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดพลังประสิทธิภาพและความอบอุ่นใจ กลุ่มเหล่านี้ควรให้เพิ่มขึ้นทั้งปริมาณและประเภทพร้อม ๆ กับคุณภาพ เพราะยังมีมากประเภทจะยิ่งช่วยให้ชุมชนเจริญก้าวหน้ามากขึ้น การพัฒนาคนนั้นเป็นการพัฒนาเทคโนโลยีทางสังคม (Social Technology) นั่นคือ รู้จักคน เวลา สถานที่ และผู้นั้น จนสามารถควบคุมและใช้งานได้ รู้จักแรงงาน แบ่งความรับผิดชอบ สร้างความชำนาญเฉพาะอย่าง เป็นต้น ขณะเดียวกันพัฒนาการทางวัตถุก็มีความจำเป็นแก่เทคโนโลยีทางสังคมเหมือนกัน เช่น เครื่องใช้ไม้สอย เครื่องมือสื่อสาร เครื่องใช้สำนักงาน ยานพาหนะ เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะอำนวยความสะดวกแก่การสื่อความคิดติดต่อ และความพยายามที่จะบรรลุเป้าหมายของกลุ่มหรือองค์การสังคมอย่างอื่น

การพัฒนาชุมชนด้านวัฒนธรรม วัฒนธรรมมีทั้งด้านวัตถุและไม่ใช่วัตถุ (Material and Non-Material) ในด้านที่ไม่ใช่วัตถุได้แก่ ระบบค่านิยมบรรทัดฐานทางสังคม ศิลธรรม จรรยา ภาษา วรรณคดี ศิลปะ เป็นต้น ในด้านนี้บางอย่างก็ควรเปลี่ยนแปลง เช่น ค่านิยมบางอย่าง บรรทัดฐานทางสังคมบางอย่าง เป็นต้น บางอย่างก็ควรรักษาไว้ เช่น ภาษา ศิลปะ วรรณคดี ระบบศีลธรรม เพราะเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่แล้ว แต่บางอย่าง

ก็ไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับค่านาง ๆ เหล่านั้น เช่น ระบบศีลธรรม (สถาบันศาสนา) ค่านิยมเรื่องความฟุ่มเฟือย เป็นต้น จึงต้องนำมาแยกกล่าวไว้ต่างหาก ในทำนองเดียวกัน หลายสิ่งหลายอย่างในวัฒนธรรมค่านิยมวัตถุใดก็ตามแล้วเมื่อกล่าวถึงการพัฒนาค่านาง ๆ บางคน เช่น เครื่องมือเครื่องมือต่าง ๆ ในการประกอบอาชีพ เป็นต้น แต่ก็มีเทคโนโลยีทางวัตถุ (Material Technology) บางอย่างไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนาค่านางหนึ่งค่านางใด โดยเฉพาะ เครื่องใช้ในยาน ระบบการขนส่ง สื่อสาร การคมนาคม เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จึงรวมอยู่ในการพัฒนาค่านางวัฒนธรรม

การพัฒนาชุมชนครอบครัวและประชากร ในขณะที่การพัฒนาค่านางอื่นมักเป็นการเพิ่มพูนสิ่งต่าง ๆ การพัฒนาค่านางประชากรส่วนใหญ่เป็นการลด คือ ลดขนาดของครอบครัว ลดอัตราเกิด ลดอัตราเพิ่มของประชากร ทั้งนี้เพราะความเจริญทางค่านางวิทยาศาสตร์ของโลก โดยเฉพาะค่านางการแพทย์และเภสัช ความรู้ ปริมาณ และคุณภาพของอาหาร ทำให้อัตราตายของประชากรลดลง ในขณะที่อัตราการเกิดไม่ลดหรือลดน้อย การพัฒนาชุมชนจึงต้องเข้าเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ทางค่านางครอบครัวโดยเฉพาะก็มีส่วนจะต้องพัฒนา เพราะโลกเปลี่ยนแปลงในหน้าที่ของครอบครัวหลายอย่าง เช่น ค่านางการให้การศึกษา ค่านางเศรษฐกิจ เป็นต้น ลดลงไป ครอบครัวจึงต้องมีการปรับปรุงให้รับกับสถานการณ์ ไม่ถึงถึงที่จะทำหน้าที่เหล่านั้นต่อไป เพราะไรผล ต้องยอมหรือส่งเสริมให้ลูกไปรับการศึกษาและประกอบอาชีพนอกครอบครัว ขณะเดียวกันหน้าที่ใหม่ของครอบครัวก็เพิ่มขึ้นมา หรือเพิ่มความสำคัญมากขึ้น เช่น หน้าที่ให้ความสุขทางใจและกายแก่สมาชิก เป็นสถานที่สำหรับพักผ่อน จากงานภายนอก ไม่ให้อ่อนमारบกวนมาก ดังนี้ เป็นต้น

การพัฒนาชุมชนค่านางอนามัยและสาธารณสุข หมายถึง การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงภาวะแวดล้อมให้ส่งเสริมสุขภาพอนามัย ให้บุคคลประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องสุขลักษณะ เพาะนิสัยการรักษาสุขบัญญัติ ทั้งนี้เพื่อให้สมาชิกของชุมชนมีพลานามัยแข็งแรง อันเป็นฐานที่มั่นคงสำหรับความแข็งแรงขั้นทางพุทธิปัญญา บุคคลเช่นนี้ไม่ใช่จำเป็นเฉพาะในช่วงการพัฒนาเท่านั้น แต่เป็นที่ปรารถนาในสังคมหรือชุมชนที่มีการพัฒนาแล้วด้วย การพัฒนาค่านางนี้เห็นชัดว่าต้องมีการพัฒนาทั้งตัวคน ด้วยการให้ความรู้ต่าง ๆ เช่น อาหาร ยารักษาโรค ขนาดพอดีของการทำงาน การรู้จักพักผ่อน เป็นต้น สร้างสุขนิสัยให้ปฏิบัติอยู่เป็นนิจ และการพัฒนาค่านางวัตถุ

ซึ่งไต่แก การทำบ้านเรือน เครื่องใช้ไม้สอย เสื้อผ้า บริเวณบ้านให้สะอาดถูกสุขลักษณะ
 ภูมิคุคลอง บอ อันอาจเป็นแหล่งเพาะเชื้อโรคหรือแพร่พันธุ์ เป็นต้น

การพัฒนาชุมชนค่านันทนาการ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
 ทั้งนี้ยอมเป็นธรรมดาที่คนเราจะไม่ทำงานอยู่ตลอดเวลา คนเรามีเวลาดำเนินงานและเวลาเล่น
 การเล่นที่ไม่ถูกทางอาจบั่นทอนทำลายทั้งสุขภาพ ทรัพย์สินและชื่อเสียงได้ ตรงกันข้ามหากรู้จักใช้
 เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ก็จะเป็นทางส่งเสริมสิ่งดีทั้งมวลนั้นได้ การพัฒนาค่านันทนาการก็เช่นเดียวกับ
 กับค่านต่าง ๆ ข้างต้นเกี่ยวข้องกับทุกคนและสิ่งแวดล้อมคนที่เป็นทั้งวัตถุและไม่ใช่วัตถุ การ
 พัฒนาค่านนี้จึง เป็นสิ่งสำคัญอีกค่านหนึ่ง ที่งานพัฒนาชุมชนจะต้อง เข้าเกี่ยวข้อง

สิ่งที่สำคัญในการดำเนินการนั้น ไต่แก การพยายามที่จะพัฒนาค่านต่าง ๆ เหล่า
 นั้นไปพร้อมกัน เพราะจะมีส่วนช่วยสนับสนุนซึ่งกันและกันอย่างมาก กล่าวคือ หากเราพัฒนา
 ค่านใดค่านหนึ่งแต่ค่านเดียว ละทิ้งหรือไม่ให้ความสำคัญแก่ค่านอื่นอย่าง เท่าเทียมกันแล้ว ค่าน
 ที่พัฒนาไปนั้นจะไม่ประสบผล หรือหากประสบผลก็จะมีชีวิตที่ยาวคงทนอยู่ไม่นาน เพราะ
 จะมีค่านที่ไม่พัฒนาเป็นเครื่องถ่วงอยู่ การพัฒนาชุมชนจึงต้องมีการพัฒนาทั้งคนและสิ่งแวดลอม
 คนไปพร้อมกัน¹

ปัจจุบันแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ได้กำหนดจุดประสงค์
 หลักในการพัฒนาไว้ดังนี้²

จุดประสงค์หลัก

แผนพัฒนา ฉบับที่ 5 ได้กำหนดจุดประสงค์หลักในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
 ที่สอดคล้องประสานกับสาเหตุของปัญหาดังกล่าวข้างต้นไว้ 6 ประการ ดังนี้

¹สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, หน้า 16-19.

²วสันต์ ธีรานุกฤษ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5, หน้า 6-13.

ประการที่หนึ่ง	เพื่อฟื้นฟูฐานะเศรษฐกิจ และการเงินของประเทศให้มั่นคง
ประการที่สอง	เพื่อปรับโครงสร้างและเพิ่มประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ
ประการที่สาม	เพื่อพัฒนาโครงสร้างและการกระจายบริการทางสังคม
ประการที่สี่	เพื่อแก้ปัญหาความยากจนในชนบทต่าง
ประการที่ห้า	เพื่อประสานการพัฒนาเศรษฐกิจและความมั่นคงของประเทศให้ สอดคล้อง และสนับสนุนซึ่งกันและกัน
ประการที่หก	เพื่อปฏิรูประบบบริหารงานพัฒนาของรัฐ และกระจายสินทรัพย์ ทางเศรษฐกิจ

จากจุดประสงค์ในการพัฒนานั้นถือเป็นแบบแผนหลักในการวางแผน และโครงการพัฒนาชุมชน โดยรัฐบาลเป็นผู้กำหนดแนวทางในการร่วมมือกันกับประชาชนในการพัฒนาชุมชนต่าง ๆ ซึ่งชุมชนหลาย ๆ ชุมชนก็คือประเทศนั้นเอง ดังนั้นจึงถือได้ว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นแผนการที่กำหนดการพัฒนาชุมชนอย่างกว้าง หรือเป็นแม่บทในการพัฒนาชุมชนนั่นเอง

แนวความคิดและหลักการพัฒนาชุมชน

แนวความคิดในการพัฒนาชุมชน¹

1. การช่วยเหลือตนเอง

แนวความคิดเกี่ยวกับการช่วยเหลือตนเองนี้ ได้เป็นความเชื่อที่เป็นแนวทางสำหรับการปฏิบัติงานของนักพัฒนาตลอดมาว่า วิธีการช่วยเหลือคนนั้น วิธีที่ดีที่สุดคือ การช่วยให้ประชาชนมีขีดความสามารถที่จะช่วยตัวเองต่อไปได้ โดยไม่ต้องคอยพึ่งพิงคนอื่นมาช่วยอยู่ตลอดไป

¹ พันธ์ สุจ้านงค์ และคณะ, การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานสำหรับประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2524), หน้า 21-23.

2. การร่วมมือระหว่างรัฐและประชาชน

การพัฒนาที่ไคผลและถาวรที่สุดนั้นควรจะเกิดขึ้นจากพลังและขีดความสามารถของชุมชนที่ไคผนึกกำลังกันขึ้นมาสมทบสานกับการสนับสนุนจากพลังของการปกครองแห่งรัฐ ทั้งนี้ เพราะ หากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด เช่นรัฐหรือประชาชนเป็นผู้ดำเนินการฝ่ายเดียวนั้นนอกจากยากที่จะประสบความสำเร็จ และผลงานไม่มั่นคงถาวรแล้ว ยังอาจนำไปสู่การขยายช่องว่างและความขัดแย้งระหว่างพลังทั้งสองฝ่าย ชุมชนใดที่ปล่อยให้การพัฒนาเป็นไปตามธรรมชาติด้วยความสามารถของชุมชนเอง สังคมนั้นก็มักจะถอยหลัง และยังคงให้เห็นถึงความไร้สมรรถภาพของรัฐบาลควบ ในทางกลับกัน ถ้าหากสังคมใดรัฐบาลเป็นผู้ทำให้ประชาชนแต่เพียงฝ่ายเดียวแล้ว การพัฒนาจะเป็นไปอย่างเชื่องช้า เพราะมีทรัพยากรอันจำกัด และยังเป็น การเสริมสร้างทัศนคติแบบคอยให้ผู้อื่นมาช่วยเหลือตลอดเวลา ผลซึ่งตามมาก็คือ จะมีการพัฒนาแต่ทางคานรูปธรรม (การพัฒนาวัตถุ) แต่ทางคานตัวคนหรือนามธรรม (การพัฒนาจิตใจ) จะไม่ได้รับการพัฒนาเลย ดังนั้นความช่วยเหลือร่วมมือระหว่างประชาชนและการสนับสนุนของรัฐบาลจึง เป็นปัจจัยพื้นฐานของการพัฒนาชุมชน

3. ความคิดริเริ่มของชุมชน

การที่ประชาชนจะสามารถช่วยตัวเองได้ ประชาชนจะต้องได้รับการนำความคิดที่ถูกตอง จนมีทัศนะและศรัทธาต่อการพัฒนาไปในแง่บวก จนถึงขนาดที่สามารถแสดงความคิดริเริ่มการพัฒนา ทำงานตามโครงการพัฒนาโดยมิต้องรอให้ทางรัฐเป็นผู้เข้ามาชักชวนหรือ กระตุ้นเตือนอยู่ตลอดเวลา ความคิดริเริ่มที่มาจากภายนอกชุมชน มักจะไม่ค่อยตรงกับความต้องการและปัญหาของชุมชน และมักจะไม่ค่อยได้รับการยอมรับจากประชาชนด้วย

อย่างไรก็ดี ถ้าหากชุมชนยังลังเลและไม่เต็มใจที่จะออกความคิดริเริ่มก็เป็นเรื่องจำเป็นที่ทางฝ่ายรัฐจะต้องเข้าไปให้ความคิดและกระตุ้นเตือนให้ชุมชนเกิดความเคลื่อนไหว ดำเนินกิจการ เพื่อพัฒนาทาง เศรษฐกิจและสังคม ทั้งนี้โดยใช้วิธีการรวมกลุ่มและการให้การศึกษแก่ชุมชน เป็นแนวทางในการกระตุ้นให้ชุมชนเกิดความคิดริเริ่มในการที่จะแก้ปัญหาความเดือดร้อน

ความคิดริเริ่มของชุมชน นอกจากจะมีขึ้นได้ด้วยความแรงกล้าใจและความสนับสนุนจากภายนอกแล้ว ยังมีโอกาสเกิดขึ้นได้ ถ้าหากชุมชนนั้นตระหนักถึงปัญหาและความต้องการที่เดือดร้อนอยู่จริง

4. ความสมคูลยในการพัฒนา

จุดเน้นของการพัฒนาชุมชนคือ การพัฒนาทั้งด้านรูปธรรมและนามธรรม จะต้องได้สัดส่วนกัน ถึงแม้ว่าการพัฒนาชุมชนมุ่งพัฒนาตัวคนใหม่ทัศนคติ ศรัทธา และขีดความสามารถช่วยตัวเองได้ แต่การพัฒนาคนกับสิ่งแวดล้อมเป็นของคู่กัน และมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ถ้าหากมุ่งพัฒนาคนใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะ ก็จะทำให้เกิดผลการพัฒนาชนิดบิดเบือนผิดราง ทั้งนี้ งานพัฒนาชุมชนจึงมุ่งพัฒนาทั้งด้านรูปธรรม และนามธรรมควบคู่กันไปในอัตราที่ใกล้เคียงกัน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ไกล่ลวถึงหลักการพัฒนาชุมชนในชนบทไว้ว่า¹

1. หลักการพัฒนาทุกด้านพร้อมกัน นั่นคือการพัฒนาทั้งองค์การทางสังคมและสถาบันสังคมทุกสถาบัน ไม่ว่าเป้าหมายโดยเฉพาะจะเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง หรือการศึกษาก็ตาม
2. หลักการพัฒนาทั้ง เมืองและชนบทไปพร้อมกัน ไม่ว่าเป้าหมาย โดยเฉพาะจะเป็นการพัฒนาเขตเมืองหรือเขตชนบทก็ตาม
3. หลักการวางแผนเพื่อให้เป็นแนวทางในการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่และผู้เกี่ยวข้องจะไ้ทราบทิศทาง เป้าหมาย วันเวลา ระยะเวลา อัตราความรวดเร็ว งบประมาณ สถานที่ เหตุผล และวิธีการดำเนินงาน รวมทั้งการประสานงานและการประเมินผลการทำงาน
4. หลักการศึกษาสภาพ ปัญหา และความต้องการของท้องถิ่นชนบทเพื่อจะได้นำข้อมูลมาประกอบการวางแผนดำเนินงานพัฒนาทั้งในระยะยาว (แผน 5 ปี) และแผนระยะสั้น (โครงการแต่ละปี)

¹ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, "การพัฒนาชนบท" วารสารการศึกษาแห่งชาติ 6 (สิงหาคม-กันยายน 2524) : 8.

5. หลักการยี่สิบวัฒนธรรมและผู้นำท้องถิ่นเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินงาน เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องของการเปลี่ยนแปลงความมั่นคงหรือเสถียรภาพของชุมชน แม้จะมีการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ ทำให้การเปลี่ยนแปลงกับเสถียรภาพ (Change and Stability) ดำเนินควบคู่กันไปทำนองให้มีความสมดุลเคลื่อนที่ระหว่างกัน (Moving Equilibrium) หลักเสียงการขัดแย้ง รุนแรง เนื่องจากการขัดกับวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือผู้นำท้องถิ่นเร่งความเร็วของการพัฒนาด้วยการอาศัยความเป็นผู้นำของคนในท้องถิ่น

6. หลักการช่วยตนเองและการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้มีผู้นำเอาทรัพยากรความสามารถที่มีอยู่มาใช้ร่วมกับของทางราชการ เพื่อให้มีโอกาสได้ฝึกฝนอบรม ให้มีความรู้ ความชำนาญอันจำเป็นสำหรับคนที่มีความเจริญในสังคมสมัยใหม่ และเพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและความภาคภูมิใจในผลงานพัฒนาที่ตนได้มีส่วนร่วม ซึ่งจะทำให้เกิดความรัก ห่วงแทนและรักษาไว้ให้คงทนถาวร

7. หลักประชาธิปไตยในการดำเนินงานเพื่อให้ชนทุกชั้น ภาษา ศาสนาได้มีส่วนร่วมและได้รับผลของการพัฒนาอย่างทั่วถึง ซึ่งเป็นสิ่งที่ปรารถนาของการพัฒนาและสังคมประชาธิปไตย ซึ่งมีวิธีการพัฒนาดังนี้คือ¹

วิธีการดำเนินงานพัฒนาชุมชนหมายถึง การนำเอาหลักในการดำเนินการพัฒนาชุมชนข้างต้น มาใช้ในระหว่างดำเนินการพัฒนาด้านต่าง ๆ สิ่งที่ต้องเน้นเป็นพิเศษมีอยู่สองประการคือ

ประการแรก กระบวนการศึกษา (Educational Process) วิธีการดำเนินการพัฒนาชนบทตามหลักการข้างต้นทุกชั้นตอนจะต้องพยายามให้เกิดเป็นกระบวนการศึกษาขึ้น โดยเฉพาะเป็นกระบวนการศึกษาสำหรับบุคคลและนั่นคือจัดกระบวนการเปลี่ยนแปลงกลุ่มคนที่เป่าหมายของการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ให้มีส่วนร่วมได้เรียนรู้ เข้าใจ เหตุผล ฝึกฝนความชำนาญ จนสามารถที่จะจดจำและนำเอาไปใช้ประโยชน์ได้เอง กระบวนการเรียน

¹ เรืองเคี้ยวกัน, หน้า 11.

จะของประกอบด้วยผู้ให้ความรู้ เรียน อุปกรณ์การเรียนการสอน สถานการณ์หรือสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยและมีระยะเวลายาวนานพอที่จะเข้าใจและเกิดความรู้ความชำนาญได้

ประการที่สอง การทำงานเป็นกลุ่ม (Organizational Process) หมายถึง การสร้างกลุ่ม การจัดระเบียบภายในกลุ่ม และการร่วมกันทำงานด้านต่าง ๆ ในกระบวนการพัฒนาเป็นกลุ่มก่อน เพื่อผลทางสังคม คือร่วมกันคิดทำงาน ภายทอดความรู้แบบการกระทำระหว่างกัน เพื่อผลทางวัฒนธรรม คือการยึดถือแบบแผนการคิดและการกระทำร่วมกัน และเพื่อผลทางจิตใจ คือความรู้สึกร่วมกันในการ เรียนในการทำงานและการเปลี่ยนแปลงจากของเดิมมาปฏิบัติหรือรับเอาสิ่งใหม่ (Innovation) เข้ามามีปฏิบัติเป็นแนวใหม่ของคน

ไมเคิล แวน เคน โบเกิร์ต เอส เจ (Fr. Michael Van Den Bogaert S.J.) ไท่กล่าววว่า ขบวนการในการพัฒนาชุมชนของประกอบไปด้วยหลัก 5 ประการ คือ¹

1. การตื่นตัวของประชาชน (People's Awakening) การที่ชุมชนหรือบุคคล จะก้าวหน้าไ้ไหนจะคงปลูกตนเองให้ทันสมัยก่อน จะต้อง เปิดหูเปิดตา เลิกจากการมีชีวิต อยู่อย่างชาช้าก โดยไม่คำนึงถึงอนาคตของคน ถ้าเมื่อใดชุมชนเริ่มตื่นตัวและมองเห็นปัญหา แล้ว เขาจะค้นพบถึงสภาพของชุมชน เรียนรู้และเข้าใจแจ่มแจ้งถึง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน

2. การศึกษาของประชาชน (People's Education) ชุมชนที่ขาดการศึกษาจะไม่สามารถก้าวไปข้างหน้าได้ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องให้การศึกษาเพื่อให้เขาได้เข้าใจ วิธีการอ่าน การเขียน และการคำนวณ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการกลสิกรรม งานบ้าน งานอุตสาหกรรม ฯลฯ เรียนรู้ถึงการใชแหล่งทรัพยากรต่าง ๆ การใช้ประโยชน์จากธนาคาร เป็นต้น การให้การศึกษา นอกจากจะให้ผ่านทางโรงเรียนแล้ว ยังสามารถที่จะให้โดยผ่านวิธีอื่นด้วย เช่น การพบปะพูดคุยกันในกลุ่มการอภิปรายปัญหาต่าง ๆ ในกลุ่ม การสัมมนา

¹วารสารสังคมพัฒนา 5 (กรกฎาคม 1977) : 4-6, เก็บความจาก The "Pancheshila" of Development ของ Fr. Michael Van Den Bogaert S.J. จากหนังสือ Chart Alert No. 14 May-June 1977.

การรับฟังรายการวิทยุที่จัดขึ้นเพื่อเกษตรกร การอ่านหนังสือพิมพ์

3. การรวมตัวของประชาชน (People's Organization) หมายถึงการกระทำต่าง ๆ อย่างมีระเบียบ การจัดแบ่งงานให้กับบุคคลต่าง ๆ ให้เขามีความรับผิดชอบในการบริหารงาน โดยกระจายขั้นตอนของอำนาจความรับผิดชอบแต่ละคนเป็นขั้น ๆ ไป ทั้งนี้เพราะถ้าให้คนใดคนหนึ่งกุมอำนาจเต็มที่แล้ว เขาอาจจะใช้ความเป็นหัวหน้าในการแสวงหาผลประโยชน์และชักนำกลุ่มไปในทางที่ผิดได้ การที่จะให้ประชาชนในชุมชนรวมตัวกันได้ จะต้องมีการพบปะกันอยู่เสมอ เพื่อให้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการกระทำต่าง ๆ ร่วมกัน

4.พลังประชาชน (People's Power) เป็นผลมาจากการรวมตัวของประชาชนก่อให้เกิดกำลังที่เข้มแข็งของกลุ่มในการทำงานร่วมกัน

5. กิจกรรมของประชาชน (People's Action) หมายถึง สิ่งที่ชุมชนได้ตัดสินใจที่จะทำโดยคณะกรรมการในการบริหารงานและการดำเนินงานไว้อย่างดีแล้วจากประชาชนภายในชุมชนเอง ทั้งนี้เพราะเมื่อประชาชนเป็นผู้ริเริ่ม เขาจะมีความรับผิดชอบในผลสำเร็จ และความล้มเหลวของโครงการร่วมกัน

ขบวนการทั้งหลายดังกล่าวมานี้จะสำเร็จบริบูรณ์ได้โดยคุณจากกิจกรรมที่ประชาชนได้กระทำ เพราะในที่มีกิจกรรมของประชาชนก็แสดงว่าประชาชนได้ค้นคว้า ได้มีการศึกษา ได้มีการรวมตัว ได้มีพลังอำนาจ และชุมชนนั้นก็ได้รับการพัฒนา

ที่ อาร์ แบตเทน (T.R. Batten) ผู้เชี่ยวชาญด้านพัฒนาคนของสหราชอาณาจักร ได้ชี้ให้เห็นว่า จากประสบการณ์ในหลายประเทศแสดงให้เห็นว่า การใช้แนวปฏิบัติแบบสั่งการ (Directive Approach) นั้นจะเป็นผลดีในการพัฒนาวัตถุมากกว่าการพัฒนาคน เพราะการทำงานแบบสั่งการ เจาหน้าที่ของรัฐหรือองค์การใดก็ตามที่เป็นบุคคลภายนอกชุมชนจะเป็นผู้กำหนดกิจกรรมให้ประชาชนเป็นผู้กระทำมากกว่าจะให้ประชาชนตัดสินใจทำเอง ทำให้หมดโอกาสที่จะพัฒนา "ปัญหา" ของเขา แบตเทน (Batten) จึงได้วางหลักการทำงานกับประชาชนแบบช่วยให้เกิดความคิดไว้ว่ากิจกรรมทุกกิจกรรมต้องให้ประชาชนได้มีโอกาสคิดตัดสินใจ วางแผน และดำเนินการด้วยตนเอง ซึ่งเป็นวิธีการแบบ (Non-Directive Approach) ซึ่งมีลักษณะสำคัญดังนี้

1. ผู้ปฏิบัติงานกับประชาชนและหน่วยงานของเขาจะต้องไม่กำหนดกิจกรรมเฉพาะเจาะจงไว้ล่วงหน้า
2. การตัดสินใจครั้งสุดท้ายต้องเป็นของประชาชน

นอกจากนี้ยังต้องยึดถือหลักการต่อไปนี้ควบคู่ไปด้วย เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติมากยิ่งขึ้นคือ¹

1. หลักการช่วยตนเอง คือสนับสนุนให้ประชาชนได้มีการช่วยตนเอง การช่วยเหลือจากภายนอกให้อยู่ในขอบเขตที่จะเป็นการช่วยให้เขาช่วยตนเองเท่านั้น จึงควร
 - ก. เริ่มจากภาวะการณ์ที่เป็นอยู่ของประชาชน
 - ข. เริ่มจากสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ และจากสิ่งที่ย้ายไปหาสิ่งที่ยาก
 - ค. ไม่รีบเร่งทำโครงการดำเนินงาน แต่ค่อยทำค่อยไป เพื่อให้โอกาสเขาในการเรียนรู้จากการปฏิบัติงานนั้น
 - ง. พยายามใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นให้มากที่สุด
2. หลักการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจการทุกอย่างมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เพื่อให้เขาได้เป็นผู้ตัดสินใจทำงานด้วยตนเอง และมีโอกาสพัฒนาตนเอง
3. หลักการประชาธิปไตยในการทำงาน หมายถึงว่า การดำเนินงานใด ๆ ทุกคนต้องมีสิทธิมีเสียง เท่ากัน
4. หลักการใช้ประโยชน์จากผู้นำท้องถิ่น เพราะผู้นำท้องถิ่นเป็นบุคคลที่มีผู้เคารพนับถือ ไว้วางใจ หรือมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดต่อการตัดสินใจของมหาชนในชุมชน
5. หลักความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น เพราะแต่ละท้องถิ่นย่อมมีขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นเป็นของตนเอง ซึ่งเหมือน คล้ายคลึง หรือแตกต่างไปจากชุมชนอื่น

¹ ลัญญา ลัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, หน้า 90-91.

การไถ่และเข้าใจวัฒนธรรมของท้องถิ่นช่วยให้ผู้พัฒนาสามารถไขประโยชน์จากวัฒนธรรมนั้น ๆ เช่น ในการขอความร่วมมือ เป็นต้น

6. หลักการประเมินผล เป็นหลักการที่ดีของทุกโครงการ หรือกิจกรรมในการประเมินผลงาน ภายหลังจากที่ข้อดำเนินงานไปแล้ว ช่วงระยะเวลาหนึ่ง เพื่อตรวจสอบว่าโครงการนั้นบรรลุตามเป้าหมายหรือไม่ มีอุปสรรคอะไรบ้าง เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาคต่อไป

วิธีการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

ในการพัฒนาชุมชนนั้น สิ่งที่สำคัญยิ่งของการพัฒนาคือ ให้ประชาชนในชุมชนใช้ความรู้และกำลังความสามารถของตนรวมกันในการดำเนินการพัฒนา โดยมีเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลให้การช่วยเหลือแนะนำเท่าที่จำเป็น ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าในการพัฒนาชุมชนนั้น ประชาชนเป็นพลังสำคัญในการพัฒนา แต่อย่างไรก็ตามหากประชาชนในชุมชนไม่มีความรู้ ความสามารถ ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนอย่างเพียงพอ ก็เชื่อแน่ว่าการพัฒนาชุมชนจะเกิดขึ้นไม่ได้อย่างแน่นอน ควบคู่กันการที่จะทำให้ประชาชนในชุมชนมีความรู้ ความสามารถ และตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตน ในอันที่จะร่วมมือกันพัฒนาชุมชนให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ซึ่งวิธีการที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ก็คือ การให้การศึกษา ทั้งนี้เพราะการให้การศึกษาคือเป็นกระบวนการที่

1. ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชั้นความรู้ หัสนคติ และทักษะ เพื่อเพิ่มความสามารถให้แก่ประชาชน ได้แก้ปัญหาในชีวิต และมีความพร้อมที่จะสนับสนุนการพัฒนาคานต่าง ๆ ความคุ้นกันไปควบ

2. เตรียมประชาชนทั้งในชนบท และในเมือง ให้มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน เช่น บทบาทในการผลิตพัฒนากร แพทย์ ครู และพยาบาล

3. ช่วยเหลือฝึกให้ประชาชนมีความรู้ สามารถรวมกำหนดเป้าหมายในการพัฒนา และเพิ่มเติมขีดความสามารถของประชาชน ให้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนายิ่งขึ้น

4. ให้การศึกษาทั้งในระบบโรงเรียน และการศึกษาอกระบบโรงเรียน ให้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาความคิดของประชาชน ที่เกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนา¹

นอกจากนี้การศึกษายัง เกี่ยวข้องกับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น

1. ช่วยให้ผู้คล้อยยอมรับการเปลี่ยนแปลงว่าจะต้องเกิดขึ้นในสังคม
2. พัฒนาบุคคลใหม่มีความรู้ ความสามารถ เพื่อการพัฒนา
3. ผลักบุคคลที่เข้าใจปัญหาของการพัฒนาอย่างกว้างขวาง
4. ผลักบุคคลหรือส่งเสริมให้เกิดบุคคลที่มีความมุ่งมั่นในการพัฒนา²

จากความสำคัญของการศึกษาดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การศึกษามีส่วนสัมพันธ์กับการพัฒนาชุมชนอย่างใกล้ชิด เพราะการศึกษารช่วยพัฒนาคนเพื่อให้คนไปทำการพัฒนาชุมชนของตนอีกต่อหนึ่ง

ในการให้การศึกษาแก่ประชาชนนั้น สามารถแบ่งได้เป็น 2 รูปแบบ

1. การให้การศึกษาในระบบโรงเรียน
2. การให้ศึกษาอกระบบโรงเรียน

การศึกษาในระบบโรงเรียนนั้น เป็นการศึกษาที่มีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชนได้อย่างมาก ซึ่งสามารถแบ่งตามลักษณะของการพัฒนาชุมชนได้เป็น 2 ด้าน คือ

1. การพัฒนาตัวบุคคล การศึกษาในระบบโรงเรียนนั้น เป็นการพัฒนาคุณภาพของบุคคลโดยตรง ให้มีความรู้ ความสามารถ เจตคติ ทักษะ ต่าง ๆ อันจำเป็น

¹บุญเลิศ นาคแก้ว, "การศึกษากับงานพัฒนาชุมชน," วารสารพัฒนาชุมชน 19 (พฤศจิกายน 2523) : 39.

²บรรพต วีระสัย, "การศึกษากับการพัฒนา," วารสารเศรษฐศาสตร์ 9 (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2522) : 30.

ที่จะต้องนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน และการประกอบอาชีพ เช่น

- ค่านุภาพอนามัย
- วิธีการศึกษาหาความรู้ ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง วิทยาศาสตร์ วัฒนธรรม เทคโนโลยี สุนทรียภาพ ฯลฯ อันจำเป็น เพื่อนำมาใช้ในการปรับปรุงความรู้ความสามารถ เจตคติ และทักษะของตนเองตลอดเวลาที่มีชีวิตอยู่ ซึ่งเป็นลักษณะของการศึกษาตลอดชีวิต วิธีการต่าง ๆ เหล่านี้ทางโรงเรียนได้ให้การศึกษานำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้
- ค่านการงานอาชีพ ทางโรงเรียนได้จัดลักษณะวิชาที่มุ่งใหญ่ที่สำเร็จการศึกษาสามารถนำมาใช้เป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพ หรือศึกษาเพิ่มเติม เพื่อเลือกประกอบอาชีพตามความถนัดของแต่ละบุคคล

2. การพัฒนาสิ่งแวดล้อม การศึกษาในโรงเรียนนั้นมีหลักสูตรเพื่อใช้เป็นแนวทางในการเรียนการสอน ซึ่งสอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ อันเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ดังนั้นการศึกษาจึงเป็นไปเพื่อใหญ่เรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน และนำไปใช้ในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมได้

จากการพัฒนาตัวบุคคลและสิ่งแวดล้อมนั้นจุดมุ่งหมายของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ใ้วางจุดมุ่งหมายไว้ดังนี้คือ

1. เพื่อให้ผู้เรียนค้นพบและพัฒนาความสามารถ ความถนัด และความสนใจของตนเอง
2. เพื่อให้มีนิสัยใฝ่หาความรู้ ทักษะ รู้จักคิด และวิเคราะห์อย่างมีระเบียบวิธีการ และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
3. เพื่อให้มีทัศนคติที่ค่อสัมพันธ์ทุกชนิด มีระเบียบวินัยในการทำงานทั้งในส่วนตัวและหมู่คณะ มานะ พากเพียร อดทน ประหยัด และใช้เวลาให้เป็นประโยชน์
4. เพื่อให้มีความซื่อสัตย์ มีวินัยในตนเอง เคารพคอกฎหมาย และกติกาของสังคม รับผิดชอบตนเอง ครอบครัว และสังคม ตลอดทั้ง เสริมสร้างความเสมอภาคและ

ความเป็นธรรมในสังคม

5. เพื่อให้รัฐจักสิทธิและหน้าที่ รัฐจักทำงานเป็นหมู่คณะ มีความสามัคคี และเสียสละเพื่อส่วนรวม รัฐจักแก้ไขปัญหาควขันวิวิธีอย่างมีหลักการ และเหตุผล
6. เพื่อให้มีความรู้ และทักษะที่เป็นพื้นฐานเพียงพอแก่การนำไป ปรับปรุงการดำรงชีวิตทั้งส่วนตนและครอบครัว รวมทั้งการฝึกงานและการศึกษาเพิ่มเติม
7. เพื่อให้มีสุขภาพสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ และให้รัฐจักส่งเสริมการสาธารณสุขสุขของชุมชน
8. เพื่อให้รักและผูกพันกับท้องถิ่นของตน ให้รัฐจักบำรุงรักษาสภาพแวดล้อม เพื่อสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ท้องถิ่น ตลอดจนส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย
9. เพื่อปลูกฝังให้มีความภูมิใจในความเป็นไทย มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ให้มีความรู้และความเลื่อมใสในการปกครอง ตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ร่วมกันธำรงรักษาความปลอดภัยและความมั่นคงของประเทศชาติ
10. เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีของมนุษยชาติในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข¹

ในด้านการให้การศึกษานอกระบบโรงเรียน วิธีการที่จะให้การศึกษแก่ประชาชน ไคชั้น จำเป็นต้องพึ่งบุคคลที่ได้รับการฝึกฝนให้มีความรู้ ความสามารถ ตลอดจนเข้าใจลักษณะของการพัฒนาชุมชน เพื่อเข้าไปดำเนินการชี้แจงอบรมฝึกฝนให้ประชาชนในชุมชนเกิดความตระหนักใพบทบาทหน้าที่ของตนในการร่วมมือกันพัฒนาชุมชน บุคคลเหล่านี้อาจจะ เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น พัฒนาการ, นักสังคมสงเคราะห์, กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรืออาจจะ เป็นพระภิกษุ ครูอาจารย์ หรือประชาชนที่มีความสนใจในอันที่จะช่วยพัฒนาชุมชนของตน ทำหน้าที่

¹กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521, หน้า 2.

ให้การศึกษาแก่ประชาชนในชุมชนนั้น ซึ่งมีวิธีการให้การศึกษาโดยแบ่งวิธีการสอนออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้คือ

1. การสอนโดยมุ่งถึงคนเป็นจำนวนมาก ได้แก่การสอนผ่านทางวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ จดหมายเวียน และแผ่นโปสเตอร์ เป็นต้น วิธีนี้จะช่วยทำให้ประชาชนเกิดความตระหนักว่าสิ่งใดมีอยู่และเกิดความสนใจในความคิดและสิ่งใหม่ ๆ
2. การสอนโดยชักกลุ่มคน ได้แก่การประชุมทั่วไป อภิปรายกลุ่ม การสาธิต การตั้งแสดงหรือนิทรรศการ ตลอดจนการทัศนจาร วิธีนี้จะช่วยให้คนที่มีความตระหนักเกิดความสนใจ และบางครั้งอาจลงมือทดลอง ปฏิบัติตามแนวความคิดใหม่นั้น เพราะวิธีนี้จะช่วยให้เกิดการสอบถามปัญหาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และมีการสนับสนุนกันให้นำไปปฏิบัติ
3. การสอนเป็นรายคน ได้แก่การเยี่ยมเยียนบ้าน, ฟาร์ม, สำนักงาน ตลอดจนการติดต่อทางโทรศัพท์กับประชาชนเป็นรายบุคคล วิธีนี้จะช่วยให้ประชาชนยอมรับความคิดใหม่ไปปฏิบัติได้ตรงตามความต้องการของแต่ละบุคคล¹

จากวิธีการสอน 3 ประเภทใหญ่ ดังกล่าวสามารถแยกให้เห็นประเด็นสำคัญต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. การเยี่ยมเยียนบ้านและไรนา วิธีนี้จะทำให้ผู้นำการพัฒนามีโอกาสติดต่อกับชาวบ้านโดยตรงและสามารถทราบปัญหาของชาวบ้าน ช่วยก่อให้เกิดความเชื่อมั่นและความเข้าใจซึ่งกันและกัน และยังช่วยกระตุ้นความสนใจ และเพิ่มประสิทธิภาพให้แก่วิธีอื่น
2. การอภิปรายกลุ่ม มักเกิดขึ้นหลังจากเยี่ยมบ้านและไรนา เพราะจะทราบว่าใครมีความสนใจอะไร ผู้ทำการพัฒนาจะได้ไปบุคคลที่มีความสนใจเหมือนกัน มารวมประชุมคุยกัน เพื่อจะได้แลกเปลี่ยนความคิดประสบการณ์ในการปรับปรุงชุมชนของคนให้ดีขึ้น

¹สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, หน้า 96-97.

ขึ้น การประชุมกลุ่มนั้นนับว่ามีประโยชน์ เพราะจะช่วยให้คนพบผู้นำได้ฝึกหัดผู้นำ ฝึกและ
 กระตุ้นเตือนการวางแผนการทำงานเป็นกลุ่ม ซึ่งการทำงานเป็นกลุ่มนี้ ในสังคมไทยยังขาด
 อยู่มาก นอกจากนั้นยังเป็นการปูพื้นฐานการก่อตั้งกลุ่มทางการ เช่น สหกรณ์, สมาคมต่าง ๆ
 เป็นต้น

3. การสาธิตผลการปฏิบัติ เป็นวิธีที่จะแสดงให้เห็นคุณค่าของการ
 ปฏิบัติตามวิธีใหม่ เช่น สาธิตผลของการใช้ปุ๋ยหรือพันธุ์พืชที่คัดเลือกแล้ว โดยที่แปลงสาธิต
 ควรอยู่ในที่ประชาชนพบเห็นง่าย เมื่อประชาชนเห็นวามผลการปฏิบัติตามวิธีใหม่ ประสบความสำเร็จ
 สำเร็จ เขาก็จะทำตาม

4. สาธิตแบบของการทำงานวิธีใหม่ การสาธิตแบบนี้ หมายถึงการนำเอาวิธี
 การใหม่ ๆ ไปทำให้ประชาชนดู เป็นการสอนทักษะชนิดใหม่ เช่น วิธีหุงอาหาร วิธีสร้าง
 ส้วม วิธีทำสบู่ ฯลฯ การให้การศึกษา วิธีนี้มีประโยชน์มาก เพราะในระหว่างกระบวนการ
 สาธิตนั้นสามารถนำสื่อการเรียนที่ดีมาใช้ได้ เช่น การเห็น การฟัง การอธิบาย และการ
 ลงมือปฏิบัติ โดยทั่วไปผู้ทำการสาธิตมักเป็นพัฒนาการหรือ ผู้นำท้องถิ่นที่ได้ฝึกฝนมาดีแล้ว

5. การประชุมใหญ่ มีการเรียกประชุมชาวบ้านทั้งหมู่บ้านหรือสองหมู่บ้าน มา
 ประชุมรวมกัน เพื่อทราบข่าวคราว หรือความรู้อย่างใดอย่างหนึ่ง วิธีนี้ใช้กับคนหมู่มาก
 เพื่อทราบความรู้ลึกต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเพื่อปรึกษาหารือกันทำกิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ ได้

6. การจัดนิทรรศการ นิทรรศการเป็นการจัดแสดง ตัวอย่าง หุ่นจำลอง ชาร์ต
 โปสเตอร์ หรือสื่อทัศนูปกรณอย่างอื่นอย่างมีระเบียบแบบแผน วัตถุประสงค์ใหญ่ก็เพื่อสะกิด
 ตาผู้มาพบเห็นทำให้ทัศนคติของเขาเปลี่ยนไป เพิ่มพูนความรู้ และกระตุ้นให้เกิดการปฏิบัติ
 ขึ้น ถือกันว่าวิธีนี้มีประโยชน์มาก แก่ผู้ไม่รู้หนังสือ เพราะไม่ไ้ใช้ตัวหนังสือ หรือใช้เพียง
 เล็กน้อย ส่วนใหญ่เป็นรูป หรือหุ่นจำลอง

7. การทัศนศึกษา โดยนำประชาชนกลุ่มหนึ่งไปศึกษาหาความรู้ที่แห่งอื่น เพื่อ
 คุ้นเคยและวิธีการกระทำแบบที่ใคร่ปรับปรุงแล้วในสถานการณ์จริง ๆ วิธีนี้เป็นวิธีที่ดีวิธีหนึ่ง
 เพราะคนได้เห็นการปฏิบัติจริง ๆ ทำให้เรียนได้เร็ว

8. การรณรงค์ วิธีนี้จะนำมาใช้ไ้หลังจากที่ชาวบ้านยอมรับวิธีการใหม่นั้นแล้ว หลังจากที่ได้ชมการสาธิต โครงการแบบนี้ เช่น การกำจัดโรคระบาด อหิวาต์ เป็นต้น โครงการ เช่นนี้จะคงจัดทำทั่วทั้งหมู่บ้านจึงจะได้ผล ก่อนมีการรณรงค์จะต้องมีการโฆษณา ทั้งทางวิทยุ หนังสือพิมพ์หรือผ่านผู้นำท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนเข้าใจ สนับสนุน และต้องมี วัสดุอุปกรณ์ และความช่วยเหลือทางคานวิชาการไว้อย่างครบครันด้วย

9. วิทยุ วิธีนี้สามารถให้การศึกษาแก่คนได้ทีละมาก ๆ เป็นวิธีที่เหมาะสมสำหรับ กรณีถูกเงินหรือรับควน วิธีนี้เหมาะสำหรับจะเร้าความสนใจและทำให้เขาตระหนักถึงวิธีการ ใหม่ ๆ ที่ได้ปรับปรุงมาเรียบร้อยแล้ว ใช้การได้คือควรจะมีรายการ หรือวิธีการอื่นติดตาม มาด้วย เพื่อให้ผู้ฟังบรรลุถึงขั้น ยอมรับไปทดลองปฏิบัติหรือขึ้นปฏิบัติกรได้

10. บทเพลงและละคร เป็นวิธีซึ่งผู้เรียนจะได้ทั้งความรู้และความบันเทิงไปพร้อม กันควรมีการแต่งเพลงในท้องถิ่น เช่น หมอลำ แต่งสำหรับร้องให้การศึกษา และปลุกใจชาว บ้าน หรือเป็นบทนำสำหรับวิธีอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้ว

11. ผู้นำท้องถิ่น หมายถึงการใช้ผู้นำเป็นสื่อกลางในการให้การศึกษา ซึ่งในทาง ปฏิบัติมักจะให้การศึกษาแก่ผู้นำท้องถิ่นก่อน แล้วให้ผู้นำไปถ่ายทอดอีกต่อหนึ่ง ทั้งนี้เพราะโดย ทั่วไปผู้นำท้องถิ่นจะต้อง เป็นผู้มีความรู้หรือมีความเจริญ มีความมั่นใจกว่าชาวบ้านธรรมดา จะยอมรับเอาแนวความคิดหรือสิ่งใหม่ ๆ ไปทดลองปฏิบัติงายมากกว่า

12. เอกสารการพิมพ์ วิธีนี้อาจให้การศึกษาแก่ประชาชนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะผู้ที่มีการศึกษาคือพอสมควร นอกจากผู้ไม่รู้หนังสือ ซึ่งอาจใช้รูปแทนได้¹

จากวิธีการให้ความรู้แก่ประชาชนดังกล่าวจะเห็นได้ว่า แต่ละวิธีมีวิธีการ ตลอดจน ขั้นตอนความยากง่ายแตกต่างกันไป ดังนั้นจึง เป็นสิ่งทีรัฐจะต้องให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือ ในการดำเนินการให้การศึกษาแก่ประชาชนด้วย เช่น ให้เงินทุน หรือจัดบุคคลากรมาช่วยแนะ นำ ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จด้วยดี

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 97-107.

วิชาสังคมศึกษากับการพัฒนาชุมชน

ในสภาพปัจจุบันของประเทศไทยซึ่ง เป็นประเทศกำลังพัฒนา ทุกฝ่ายมีความจำเป็น อย่างยิ่งที่จะต้องร่วมมือกันในการพัฒนาประเทศ ซึ่งการพัฒนานั้น กระบวนการให้การศึกษา ถือเป็นวิธีการพัฒนาที่ดีที่สุดในทางหนึ่ง โดยมีความเชื่อว่า ถ้าบุคคลมีคุณภาพก็จะเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชนของตน เพื่อที่จะเป็นผลให้เกิดการพัฒนาคนอีกครั้งหนึ่ง ดังนั้น ในการพัฒนาชุมชนจึงได้มีการพัฒนาทั้งคนและสิ่งแวดล้อมไปพร้อม ๆ กัน โดยให้ทั้งสองสิ่ง เอื้ออำนวยต่อกันและกันในการพัฒนาชุมชนของตน

ปัจจุบันวิธีการให้การศึกษาได้รับการคาดหวังอย่างสูงในเรื่องการพัฒนาชุมชน เพราะเป็นวิธีพัฒนาคุณภาพของคนในชุมชนได้อย่างมีหลักเกณฑ์ และสามารถพัฒนาสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะเมื่อบุคคลในชุมชนรู้หลักเกณฑ์วิธีการ การที่จะนำเทคโนโลยีเข้าช่วยเหลือ การร่วมมือกับทางเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลก็เป็นไปอย่างสะดวกรวดเร็ว การศึกษาในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา นั้น ถือเป็นสถาบันในสังคมที่มีความสำคัญมากในการดำเนินการให้ครูเรียนได้มีความรู้ ความสามารถในการเรื่องของชุมชนของตน พร้อมทั้งให้ความร่วมมือ และประพฤติปฏิบัติตนเพื่อพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุนี้ในระดับมัธยมศึกษาได้จัดหลักสูตรการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคมการเมืองการปกครอง และวัฒนธรรม เพื่อให้ครูเรียนมีความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และทักษะที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้ และวิชาที่ถือว่าสำคัญมากที่สุดวิชาหนึ่งในการให้ความรู้แก่นักเรียน คือ วิชาสังคมศึกษา

หลักสูตรวิชาสังคมศึกษาในปัจจุบันเป็นหลักสูตรแบบบูรณาการ หรือ สหวิทยาการ (Interdisciplinary Curriculum) ซึ่งรวบรวมความรู้จากหลายสาขาวิชา ได้แก่ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ จิตวิทยา ปรัชญา สังคมวิทยา มานุษยวิทยา รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ จริยศาสตร์ ประชากรศาสตร์ จัดเข้าเป็นกลุ่มหรือหมวดหมู่ ซึ่งการจัดเนื้อหาแบบบูรณาการนี้ จะช่วยให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ที่ต่อเนื่อง มีความรู้กว้างขวางอันเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต นอกจากนี้ในด้านการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาได้นำกระบวนการเรียนการสอนแนวใหม่ เช่น การสอนแบบสืบสอบ การสอนแบบแก้ปัญหา, การสอนแบบอภิปราย ฯลฯ

มาช่วยฝึกทักษะผู้เรียนให้มีความคิด เชิงสร้างสรรค์ (Creativity) เชิงวิพากษ์วิจารณ์ (Critical Judgement) สามารถตัดสินใจอย่างมีเหตุผลแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประพฤติกฎปฏิบัติได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถที่จะดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันซึ่งได้มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาในทุกด้าน ซึ่งความรู้ที่ผู้เรียนได้รับ ขณะกำลังศึกษาอยู่นั้น ไม่อาจตามทันหรือเพียงพอต่อการเผชิญกับปัญหาอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงนั้นได้ นอกจากนี้วิชาความรู้ในโลกปัจจุบันก็เจริญก้าวหน้า และมีมากมายเกินกว่าผู้เรียนจะเรียนและจดจำได้หมด แต่อย่างไรก็ดี เนื้อหาวิชาสังคมศึกษา ตลอดจนกระบวนการเรียน การสอนวิชาสังคมศึกษา จะเป็นพื้นฐานความรู้ และฝึกทักษะใหญ่เรียน รู้วิธีการเรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตของตนและของชุมชนได้อย่างเป็นสุข

จากสิ่งที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่าวิชาสังคมศึกษาถือเป็นวิชาที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งเห็นได้จากคานทาง ๆ ของวิชาสังคมศึกษาดังนี้

ในด้านความมุ่งหมายของวิชาสังคมศึกษานั้น จรรยา คุณมี ได้กล่าวถึง ความมุ่งหมายของวิชาสังคมศึกษาไว้ว่า¹

1. ให้ความรู้ ความเข้าใจ เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม ทางวัฒนธรรม และทางกายภาพของมนุษย์ ซึ่งแยกเป็นรายละเอียดดังนี้

- 1.1 การศึกษาเรื่องอดีตของมนุษย์
- 1.2 การศึกษาเรื่องสิทธิและหน้าที่ของมนุษย์
- 1.3 การศึกษาเรื่องสถาบันทางสังคมและกระบวนการทางสังคม
- 1.4 การศึกษาเรื่องวัฒนธรรมของสังคมและกระบวนการทางสังคม
- 1.5 การศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการผลิต การแจกจ่าย และการใช้ปัจจัยในการดำรงชีพของมนุษย์

¹จรรยา คุณมี, การสอนวิชาสังคมศึกษา (กาฬสินธุ์ : ประสานการพิมพ์, 2520),

- 1.6 การศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เช่น ที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ เป็นต้น
- 1.7 การศึกษาถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นพิเศษ
- 1.8 การศึกษาถึงการปกครองระบบต่าง ๆ
- 1.9 การศึกษาถึงความ เป็นอยู่และการทำมาหาเลี้ยงชีพของมนุษย์
- 1.10 การศึกษาถึงวิถีดำรงชีวิตแบบประชาธิปไตย

2. ใ้ผู้เรียนมีเจตคติและพฤติกรรมอันพึงประสงค์ของ สังคมและของประเทศชาติ วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีบทบาทในการฝึกอบรมเด็กในลักษณะดังนี้

- 2.1 ใ้เป็นผู้นำตนเองได้และมีความรับผิดชอบต่อนตนเอง
- 2.2 ใ้เป็นบุคคลที่มีเหตุผลและมีวิจารณ์ญาณ คัดสินปัญหาด้วยวิธีการทาง วิทยาศาสตร์ มีหลักฐานมาสนับสนุน ไม่ใช้อารมณ์หรือกฎหมายมาตัดสินปัญหา
- 2.3 ใ้เป็นบุคคลที่ค้นคว้าปัญหาสังคม และร่วมมือดำเนินการ เพื่อแก้ปัญหา นั้น ๆ ใ้หลวมไป
- 2.4 ใ้ได้รับประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมเกี่ยวกับการดำรงชีวิต ของสังคมอย่างเพียงพอ อาจทำได้โดยนำเด็กออกไปสู่สังคม และนำ สังคมเขามาสู่โรงเรียน
- 2.5 ใ้เป็นผู้นิยมและเลื่อมใสในการปกครองและการดำรงชีวิตแบบประชาธิปไตย

3. ใ้ผู้เรียนมีทักษะในการแก้ปัญหา ปัญหานี้ อาจมีตั้งแต่ปัญหาเล็ก ๆ เรื่องการทำมาหากิน ชีวิตครอบครัว ไปจนถึงปัญหาใหม่ ๆ เช่น เรื่องชุมชน บ้านเมือง สิ่งแวดล้อม ต้องฝึกผู้เรียนใ้รู้จักกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในการสืบสอบหาข้อเท็จจริงดังต่อไปนี้

- 3.1 ใ้รู้จักแยกแยะที่ความปัญหาหรือความมุ่งหมาย
- 3.2 ใ้รู้จักตั้งสมมติฐานหรือลองหาวิธีแก้ปัญหาโดยตอบคำถามนั้นเอง
- 3.3 ใ้รู้จักทดสอบ ทดลอง ปฏิบัติ หาข้อมูลสนับสนุนวิธีแก้ปัญหาต่าง ๆ
- 3.4 ใ้รู้จักสรุปผล โดยสรุปผลจากสิ่งที่ค้นพบ
- 3.5 ใ้รู้จักนำเสนอสรุปไปใช้ได้

3.6 ให้สามารถตั้งกฎเกณฑ์ได้ โดยใช้ผลจากการแยกแยะปัญหา การรวบรวมข้อมูล การทดสอบและการนำไปใช้มาสร้าง เป็นกฎเกณฑ์ใหม่ขึ้นมาให้ได้

4. ใหญ่เรียนมีทักษะในการใช้เครื่องมือและเทคนิค วิชาวิทยาศาสตร์พฤติกรรม ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น

- 4.1 วิธีการตัดสินใจและปฏิบัติ
- 4.2 การอ่าน เขียน และตีความหมายจากแผนที่ กราฟ แผนภูมิ
- 4.3 วิธีเก็บและรวบรวมข้อมูลทางสังคมศาสตร์
- 4.4 วิธีเสนอแนะข้อมูลอย่างเป็นระเบียบ
- 4.5 เทคนิคการอยู่ร่วมกับคนอื่นและสังคม
- 4.6 รู้จักแหล่งข้อมูลทางสังคมศาสตร์ต่าง ๆ
- 4.7 เทคนิคการติดตามการเคลื่อนไหวของโลก
- 4.8 เทคนิคการตีความหมายพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีวัฒนธรรมต่างกัน
- 4.9 เทคนิคและวิธีการเกี่ยวกับปัญหา การขัดแย้ง เรื่องค่านิยมหรือข้อขัดแย้งอื่น ๆ ในสังคม
- 4.10 เทคนิคและวิธีการดำรงชีวิตแบบประชาธิปไตย

ซึ่งสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ อาจสรุปได้ว่า ถ้าผู้เรียนได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ ทางสังคมศึกษาแล้ว จะช่วยให้เป็นผู้มีความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และเจตคติที่ดี และมีพฤติกรรมที่พึงปรารถนาของสังคมนั่นเอง และที่สำคัญ หลักสูตรวิชาสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ได้วางจุดประสงค์ ไว้ดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองที่ดีตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

2. เพื่อให้มีความรักชาติ มีความสามัคคีในชาติ มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความซื่อสัตย์ในผลงานอันดีเด่นของคนไทย รู้จักขำรงรักษาไว้ซึ่งเอกราช และรู้จักรักษาแบบอย่างวัฒนธรรม ประเพณี อันเป็นเอกลักษณ์ที่ค้ำจุนของชาติ

3. เพื่อเสริมสร้างมีทัศนภาพในการดำรงชีวิต มีคุณธรรมประจำใจ และมีคุณสมบัติทาง ๆ อันพึงประสงค์ของสังคมไทย
4. เพื่อเสริมสร้างใหม่ความรู้ และความเข้าใจพื้นฐานในการพัฒนาสร้างสรรค์ และแก้ปัญหาในด้านสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี โดยอาศัยคุณธรรม และวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เป็นปัจจัยสำคัญ
5. เพื่อเสริมสร้างบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบและความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว ในชุมชน ในประเทศ และในประชาคมของโลก
6. เพื่อให้เกิดความรัก ความผูกพันกับท้องถิ่นของตน ตลอดจนเห็นคุณค่า มีความรับผิดชอบ รวมทั้งให้ตระหนักถึงการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม เป็นสำคัญ¹

จากจุดประสงค์ของหลักสูตร จะเห็นได้ว่า มุ่งใหญ่เรียนพัฒนาตนเองและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเป็นอย่างมาก นอกจากนี้นักการศึกษาทางประเทศ เช่น เอ็ดวิน ฟენტัน (Edwin Fenton) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของวิชาสังคมศึกษาไว้เช่นเดียวกัน กล่าวคือ วิชาสังคมศึกษานั้นมิได้เน้นอยู่ที่วิชาการศึกษาแต่เพียงอย่างเดียว แต่ต้องการฝึกฝนถ่ายทอดความเป็นพลเมืองดีให้แก่ผู้เรียนโดยเฉพาะ คือสามารถที่จะตัดสินใจอย่างฉลาดถูกต้องเหมาะสม โดยอาศัยวิธีการแห่งปัญญา (Method of Intelligence) และวิธีการวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) ในการจะตัดสินใจทำสิ่งใด ทั้งในด้านพฤติกรรม การแสดงออกของตน และความรับผิดชอบที่มีต่อสังคม โดยเป็นผู้รู้จักวิเคราะห์และประเมินค่า เพราะปัญหา และเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ประชาชนจะต้องเผชิญ และตัดสินใจในชีวิตจริงนั้นเป็นปัญหาของโลก ซึ่งยุ่งยากซับซ้อนต่อการพิจารณาตัดสินใจ²

¹กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521, หน้า 72.

²Edwin Fenton, Teaching The New Social Studies in Secondary School : An Inductive Approach, p. 63.

ในด้านการสอนสังคมศึกษาของครูผู้สอนให้สอดคล้องกับสังคมไทยปัจจุบันนี้ สันต์
ธรรมบำรุง ได้เสนอแนวความคิดไว้ดังนี้¹

1. ความมุ่งหมายของการสอนสังคมศึกษา ควรให้ตรงกับความต้องการของสังคมไทย โดยคู่ให้เหมาะสมกับโครงสร้างของสังคมไทย
2. การสอนสังคมศึกษาที่ดี จะต้องให้เด็กรู้จักตนเองว่ามีความสามารถต่อสังคมเพียงใดและเขาจะต้องมีบทบาทในสังคมอย่างไร
3. ต้องสอนให้คุ้นเคยกับวิธีการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับสังคมไทย และรู้จักแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล
4. ให้เป็นพลเมืองดี กระจือรื้อลดน้อยเสมอ มีความรับผิดชอบหน้าที่ของพลเมือง
5. การสอนที่ดีควร เน้นถึงสติปัญญาของเขา ให้สามารถวางแผนอนาคตของเขาได้
6. การสอนที่ดีควรนำวิธีสอนที่มีประโยชน์ในการแสดงออกมาในรูปพฤติกรรมที่ดีที่สังคมต้องการ นำอดีตมาประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน และอนาคตได้ถูกต้อง
7. การสอนที่ดี คือการมีความรู้สึกในคุณค่าของแต่ละคนในสังคม ซึ่งเป็นค่านิยมทางประชาธิปไตยที่สังคมไทย เรายึดถือ เป็นแนวปกครอง
8. การสอนที่ดีต้องให้เด็กรู้จักใช้วิจารณ์ญาณและรู้จักวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผล

นอกจากนี้ ในด้านความมุ่งหมายโดยเฉพาะจากการสอนสังคมศึกษา นิมนวล ทศวัฒน์ และ ศักดิ์ศรี ปาณะกุล ได้จำแนกออกได้ดังนี้²

1. การแสวงหาความรู้ วิชาสังคมศึกษามีความมุ่งหมายให้มีความรู้ที่ถูกต้องและอย่างกว้างขวาง วิชาที่เป็นพื้นฐานสำคัญของสังคมศึกษา คือวิชาภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ การสอนจะต้องรบเร้าให้ผู้เรียนเกิดความอยากรู้อยากเห็น และกระตือรือร้นในการค้นหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ที่ได้ประสบมา

¹สันต์ ธรรมบำรุง, การสอนสังคมศึกษา, หน้า 67.

²นิมนวล ทศวัฒน์ และ ศักดิ์ศรี ปาณะกุล, เอกสารประกอบการบรรยายวิชา

2. การส่งเสริมให้รู้จักคิดหาเหตุผลและการใช้กลยุทธ์ ความรู้เป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้คนเราคิดสนใจใฝ่รู้และมีเหตุผล ฉะนั้นเมื่อผู้เรียนค้นคว้าหาความรู้ได้แล้ว จึงจะสามารถพิจารณาวินิจฉัยข้อเท็จจริงได้ โดยอาศัยเหตุผลและหลักฐานสำคัญต่าง ๆ ก็จะสามารถเปรียบเทียบปัญหาเก่ากับปัญหาใหม่ และตัดสินใจขาดใฝ่รู้โดยไม่ผิดพลาด

3. การฝึกให้ศึกษาเป็นอิสระ หมายความว่าต้องการให้ผู้เรียน เรียนด้วยตนเอง รู้จักค้นคว้าหาความรู้ในห้องสมุดด้วยตนเอง รู้จักเลือกหนังสืออ่านใฝ่รู้ ความรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ในสมัยนั้น ๆ จะคนใดจากหนังสืออะไร เป็นต้น การเรียนด้วยตนเองทำให้เกิดความรู้อย่างกว้างขวาง และรู้จักการใช้วัสดุอุปกรณ์เป็นอย่างดี เช่น การถ่ายภาพยนตร์ โทรทัศน์ และฟังวิทยุ ปรากฏา ฯลฯ

4. การฝึกทักษะและนิสัย การสอนสังคมศึกษา มุ่งหมายที่จะฝึกทักษะและนิสัย การที่จะมีความรู้อย่างกว้างขวางได้จะต้องอาศัยนิสัยรักการอ่าน คนควาใหม่มีความละเอียดแม่นยำ สามารถจับใจความใคร่ครวญและถูกต้อง ฝึกทักษะในการรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ เพื่อจะได้นำมาใช้ในการพิจารณาคัดเลือกและแก้ปัญหาต่าง ๆ

5. การฝึกอบรมพฤติกรรมที่พึงปรารถนา การสอนสังคมศึกษามุ่งหมายที่จะให้คนเป็นพลเมืองดี ให้ได้รับการฝึกอบรมตามแบบอย่างที่ดีงามของวีรชนและบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ แบบอย่างทั้งทางดีและไม่ดี จึงสมควรที่ผู้เรียนจะต้องใช้ความรู้ เพื่อแก้ปัญหาของสังคมต่าง ๆ เช่น วัฒนธรรมใหม่ ๆ ที่เข้ามาสู่บ้านเมืองอาจมีความขัดแย้งกับวัฒนธรรมที่มีอยู่แต่เดิม ปัญหาพฤติกรรมของเด็กวัยรุ่น การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

จากจุดมุ่งหมายและวิธีการ เรียนการสอนดังกล่าวทั้งหมดของวิชาสังคมศึกษานั้น สอดคล้องและสัมพันธ์กับเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน ดังที่ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว ซึ่งได้แก่การพัฒนาชุมชนด้านการเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา สังคม วัฒนธรรม การครอบครัวและประชากร คานอนามัยและสาธารณสุข คานันทนาการ เป็นต้น ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า วิชาสังคมศึกษามีส่วนช่วยให้การพัฒนาชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์ อันจะเป็นผลทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของบุคคลในชุมชนตลอดจนสิ่งแวดล้อมดีขึ้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ด้านพัฒนาชุมชน

ในปี พ.ศ. 2518 สมหวัง ทงพิพัฒน์¹ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การพัฒนาชุมชนในอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ศึกษาเฉพาะกรณีความร่วมมือระหว่างราษฎรกับรัฐบาล" โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ทราบว่าการดำเนินงานพัฒนาชุมชนในอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นชุมชนกึ่งเมือง กึ่งชนบท ได้ผลประการใด และการดำเนินงานอำเภอเดียวกัน แต่ต่างตำบลกัน ได้ผลเหมือนกันหรือต่างกัน เพราะเหตุใด การดำเนินงานนั้นได้ตอบสนองความต้องการและความจำเป็นของสังคมหรือไม่ มีปัญหาในการดำเนินงานหรือไม่ ทั้งในส่วนตัวพัฒนากรเองและราษฎร ซึ่งเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากการดำเนินงานนั้นโดยตรง ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ประกอบพิจารณาว่า ในจังหวัดใกล้เคียงกรุง เทพมหานคร ซึ่งเป็นชุมชนกึ่งเมือง กึ่งชนบท สมควรได้รับการพัฒนาในเรื่องใด และในรูปใดจึงจะเกิดประโยชน์และความเหมาะสมกับโครงสร้างสังคมของชุมชนนั้น ๆ อย่างที่สุด เพื่อให้การดำเนินงานพัฒนาชุมชนบรรลุจุดมุ่งหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

วิธีดำเนินการวิจัย การเก็บข้อมูลใช้วิธีสัมภาษณ์ข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาชุมชนในอำเภอกำแพงแสน สัมภาษณ์คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านทั้งหมดของหมู่บ้านหนองกร่าง ตำบลทุ่งลูกนก และหมู่บ้านวังน้ำเขียว ตำบลทุ่งกระพังโหม ตลอดจน สัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนทั้งสองหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 25 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนครัวเรือน นอกจากนี้ได้ทำการค้นคว้าจากเอกสารต่าง ๆ เมื่อได้ข้อมูลมาแล้วก็ทำการวิเคราะห์แสดงออกในรูปตารางรอยละ

ผลของการศึกษาการดำเนินงานพัฒนาชุมชนในหมู่บ้านหนองกร่าง ตำบลทุ่งลูกนก

¹สมหวัง ทงพิพัฒน์, "การพัฒนาชุมชนในอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม: ศึกษาเฉพาะกรณีความร่วมมือระหว่างราษฎรกับรัฐบาล" (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาสังคมวิทยา, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518).

และหมู่บ้านวังน้ำเขียว ตำบลทุ่งกระตังโหม อำเภอกำแพงแสน ปรากฏว่า แม่จะอยู่ใน
 อำเภอกำแพงแสน แต่หมู่บ้านทั้งสองมีความแตกต่างกัน ทั้งสภาพเศรษฐกิจ สังคม ปัญหา ตลอดจน
 ความสำเร็จของงานพัฒนาชุมชนของแ่ละหมู่บ้านเป็นอย่างมาก กล่าวคือ แมราษฎรหัวหน้า
 คราวเรือนของทั้งสองหมู่บ้านจะให้ความสนใจและความร่วมมือในโครงการพัฒนาชุมชนในหมู่บ้าน
 ของตน แ่ระดับความสนใจในโครงการและผลสำเร็จของการดำเนินงานต่างกัน ทั้งนี้
 เพราะหมู่บ้านหนองกร่าง ตำบลทุ่งลูกนก ราษฎรส่วนมากมีฐานะทางเศรษฐกิจดี ฉะนั้น
 โครงการพัฒนาชุมชนที่เป็นโครงการ เพื่อเพิ่มพูนรายได้เพียง เล็กน้อยไม่ค่อยได้รับความสนใจ
 หรือประสบความสำเร็จนัก ทั้งนี้เพราะราษฎรส่วนมากมีอาชีพในการทำไร่ไถนาขนาดใหญ่
 หรือมีกิจการขนส่งพืชผลซึ่งให้ผลตอบแทนสูงมาก ในขณะที่โครงการที่เป็นที่ต้องการ
 ของหมู่บ้านก็ใหญ่ เกินกำลังงบประมาณที่รัฐจะจัดสรรให้ได้ ราษฎรในหมู่บ้านจึงคิดว่ารัฐบาล
 มีโคคิดช่วยเหลืออย่างจริงจัง ในขณะที่เดียวกันพัฒนากรที่รับผิดชอบหมู่บ้านก็ขาดกำลังใจใน
 การปฏิบัติงาน ทั้งนี้เหตุผลสำคัญที่ก่อให้เกิดความรู้สึกที่ไม่ค่อยดีทั้งตัวพัฒนากรและราษฎร
 ก็คือ โครงการพัฒนาชุมชนที่จัดทำอยู่นั้นต่ำกว่าระดับความต้องการของราษฎร และโครงการ
 ที่เป็นี่ต้องการของหมู่บ้านก็ไม่อาจได้รับการตอบสนองได้ ฉะนั้น เพื่อให้การดำเนินงานพัฒนา
 ชุมชนในหมู่บ้านมีประสิทธิภาพ จึงสมควร เปลี่ยนแปลงวิธีการดำเนินงานในหมู่บ้านหนองกร่าง
 ให้ต่างไปจากปัจจุบัน

สำหรับการดำเนินงานพัฒนาชุมชนในหมู่บ้านวังน้ำเขียวได้ผลดียิ่ง ตรงข้ามกับ
 หมู่บ้านหนองกร่าง ราษฎรในหมู่บ้านวังน้ำเขียวมีความสนใจและให้ความร่วมมือโครงการ
 ต่าง ๆ มากยิ่งกว่าหมู่บ้านหนองกร่าง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสภาพเศรษฐกิจและสังคมของ
 หมู่บ้านวังน้ำเขียวยังไม่อยู่ในสภาพที่ตีมากจนพึ่งตนเองได้ และเนื่องจากราษฎร เกือบทั้งหมด
 มีอาชีพเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียว ฉะนั้นโครงการพัฒนาชุมชนที่จัดขึ้นส่วนมากจึง เป็น
 เรื่องทางการ เกษตร ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของราษฎร การดำเนินงานพัฒนาชุมชน
 จึงประสบผลดีมาก อย่างไรก็ตาม ในอนาคตอันใกล้หากหมู่บ้านวังน้ำเขียวเจริญขึ้นอีก
 ระดับหนึ่ง เช่นหมู่บ้านหนองกร่าง ก็อาจเกิดปัญหาเหมือนกับที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านหนองกร่าง
 ในปัจจุบันก็ได้ หากมิได้มีการพิจารณาแก้ไขวิธีการดำเนินงานพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับความ
 เจริญของชุมชน

ในปี พ.ศ. 2520 ชลิต ทองปลิว¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ในการพัฒนา" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาเรื่องนี้มุ่งศึกษาบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ที่สามารถนำเอาวิธีการทางสังคมสงเคราะห์ไปประยุกต์ใช้ในงานพัฒนาชนบท ในฐานะเป็นเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานที่ตำบลยกกระบัตร อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ของโครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง

ข้อมูลที่ศึกษาได้จากประชาชนที่มีอาชีพเลี้ยงปลา ในตำบลยกกระบัตร มีจำนวน 25 ราย ผู้นำในชุมชนนั้น 4 ราย เจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง 4 ราย มีผลสรุปดังนี้

ประชาชนในตำบลนี้เดิมมีอาชีพทำนา แต่การทำนาไม่ได้ผล เพราะถูกศัตรูพืชทำลาย มีรายได้เฉลี่ยต่ำ ไม่พอเลี้ยงครอบครัว ต้องกู้เงินมาใช้จ่าย และไม่สามารถไถหนดินได้ ทำให้ตกอยู่ในสภาวะยากจนมาก ยั่งยืนก็ยังมีหนี้เพิ่มขึ้น

เมื่อ พ.ศ. 2517 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รวมมือกัน ได้มีการจัดตั้งโครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลองขึ้น ประกอบด้วย และส่งเจ้าหน้าที่ของแต่ละมหาวิทยาลัยไปทดลองปฏิบัติงานพัฒนาชนบทแบบ เบ็ดเสร็จ

นักสังคมสงเคราะห์ เป็นเจ้าหน้าที่คนหนึ่ง ไปปฏิบัติงานในหน่วยทดลองแห่งนี้และนำเอาวิธีการสังคมสงเคราะห์ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน โดยเริ่มไปศึกษาปัญหาและความต้องการของชาวบ้าน ร่วมปรึกษาแก้ปัญหาโดยการสนับสนุนให้ชาวบ้านเปลี่ยนจากอาชีพเดิมมาเลี้ยงปลาเป็นอาชีพใหม่ ผู้ปฏิบัติงานใช้เทคนิคทางสังคมสงเคราะห์กระตุ้นให้ชาวบ้านช่วยกันเผยแพร่ไปสู่ผู้อื่น ในปัจจุบันนี้มีผู้เลี้ยงปลาเพิ่มมากขึ้น และชาวบ้านมีสภาพความเป็นอยู่

¹ชลิต ทองปลิว, "บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ในการพัฒนา" (วิทยานิพนธ์ สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2520).

ดีขึ้น มีรายได้เพิ่มมากขึ้น สามารถใช้หนี้สินเดิมได้ และชาวบ้านยึดการ เลี้ยงปลาเป็นอาชีพหลัก และชุมชนกำลังพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

ส่วนผู้นำชุมชนต่างมีความเห็นพ้องกันว่า เจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแมกลองมาชี้แนะแนวทางชีวิตให้ชาวบ้านมีสภาพความเป็นอยู่ดีขึ้น ทั้งทาง เศรษฐกิจ สังคม และการปกครอง

สำหรับเจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแมกลองมีความเห็นว่า โครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแมกลอง ต้องหยุดดำเนินการทั้ง ๆ ที่โครงการนี้เป็นโครงการที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชน และทางคานการศึกษาของมหาวิทยาลัย

ในปี พ.ศ. 2521 มณีรัตน์ ลิ้มสืบเชื้อ¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะศึกษาถึงปัจจัยต่าง ๆ อันจะมีผลต่อการปฏิบัติของกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชน เนื่องจากการพัฒนาชุมชนระดับหมู่บ้าน เป็นพื้นฐานอันดับแรกในการพัฒนาประเทศชาติ ในการปฏิบัติงานคานพัฒนาของกรรมการพัฒนาหมู่บ้านหรือผู้นำในระดัหมู่บ้านนี้ย่อมจะขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ทั้งคานคุณสมบัติและความสามารถส่วนตัวของกรรมการพัฒนาหมู่บ้านเอง รวมทั้งร่วมมือสนับสนุนจากผู้ที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้การที่ได้รับการฝึกอบรมตามโครงการของกรรมการพัฒนาชุมชน ก็อาจจะ เป็นปัจจัยประการหนึ่งที่มีผลต่อการปฏิบัติงาน ผลจากการศึกษาครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการที่จะเลือกหรือแต่งตั้งกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน การที่จะช่วยให้การปฏิบัติงานของกรรมการพัฒนาหมู่บ้านบรรลุเป้าหมายรวมทั้งอาจเป็นประโยชน์ต่อโครงการฝึกอบรมผู้นำท้องถิ่นของกรรมการพัฒนาชุมชนด้วย

¹มณีรัตน์ ลิ้มสืบเชื้อ, "ปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน" (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2521).

ในการศึกษาภาคสนามได้แบ่งการเก็บข้อมูลออกเป็น 2 ช่วง ช่วงแรกเป็นการสัมภาษณ์กรรมการพัฒนาหมู่บ้าน จำนวน 102 คน และในช่วงที่สองเป็นการสัมภาษณ์ชาวบ้าน จำนวน 162 คน

การสัมภาษณ์ได้ใช้แบบสอบถามซึ่งสร้างขึ้นเพื่อที่จะศึกษาถึงปัจจัยทางค่านิยมสัมบัติและความสามารถส่วนตัว ความร่วมมือสนับสนุนจากผู้ที่เกี่ยวข้อง การฝึกอบรมตลอดจนอุปสรรคในการปฏิบัติงานและข้อเสนอแนะที่จะช่วยให้การปฏิบัติงานบรรลุเป้าหมาย ส่วนการสัมภาษณ์ชาวบ้านก็ใช้แบบสอบถามเช่นกัน เพื่อที่จะได้ทราบถึงการปฏิบัติงานของกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน ในความคิดเห็นของชาวบ้าน แบบสอบถามนี้ได้ทำการทดสอบเพื่อหาความเชื่อถือได้ (reliability) ด้วยวิธี test-retest

ข้อมูลที่ได้อาจจากการสัมภาษณ์นี้ ได้นำมาแจกแจงเป็นอัตราร้อยละจากข้อคำถามในแบบสอบถาม และศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ด้วยระเบียบวิธีการทางสถิติ คือ อัตราร้อยละ แกมมา และคาไคสแควร์ ที่ระดับความมีนัยสำคัญ .05 ขึ้นไป

ผลจากการศึกษาสรุปได้ว่า กรรมการพัฒนาหมู่บ้านทั้งหมดเป็นเพศชาย ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วง 35-44 ปี ระดับการศึกษาอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีอาชีพการเกษตรเป็นส่วนใหญ่

ผลการพิสูจน์สมมติฐาน พบว่า

1. มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างค่านิยมสัมบัติและความสามารถส่วนตัว ได้แก่ ระดับการศึกษา อาชีพ ความมั่นใจในการปฏิบัติงาน ความมีมนุษยสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานของกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน
2. มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในทางบวกระหว่างการได้รับคำแนะนำสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน
3. มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในทางบวกระหว่างการได้รับความร่วมมือสนับสนุนจากชาวบ้านกับการปฏิบัติงานของกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน

4. มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างโอกาสที่ได้แสดงความสามารถในการปฏิบัติงานของกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน

5. มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างการได้รับการฝึกอบรมกับการปฏิบัติงานของกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน

ในปี พ.ศ. 2521 เฉลิม อุทกฤษฎ์¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การศึกษาบทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชุมชน" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชุมชนในด้านการพัฒนาวัด การพัฒนาหมู่บ้าน การบริการสังคม และการพัฒนาการศึกษา วิธีการดำเนินการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือรายงานการปฏิบัติศาสนกิจในสวนภูมิภาควัดของพระภิกษุประเภท ก (พระภิกษุที่ได้รับการคัดเลือกจากจังหวัดที่ตนอาศัยอยู่) และพระภิกษุประเภท ข (พระภิกษุที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี จากมหาวิทยาลัยสงฆ์) ประชากรที่ใช้ในการศึกษาได้จากรายงานการปฏิบัติศาสนกิจในสวนภูมิภาควัดของพระภิกษุประเภท ก จำนวน 203 ชุด (จากพระภิกษุ 203 รูป) โดยสุ่มมา 61 ชุด (61 รูป) และรายงานการปฏิบัติศาสนกิจในสวนภูมิภาควัดของพระภิกษุประเภท ข ทั้งหมด 100 ชุด (จากพระภิกษุ 100 รูป) โดยสุ่มมาเพียง 30 ชุด ข้อมูลทั้งหมดได้จากรายงานการปฏิบัติศาสนกิจในสวนภูมิภาควัดของพระภิกษุสงฆ์ ทั้ง 2 ประเภทของ "โครงการอบรมพระภิกษุสงฆ์เพื่อพัฒนาท้องถิ่น" ผลการวิจัยสรุปได้ว่า เรื่องการพัฒนาวัดนั้น พระภิกษุมีบทบาทมากที่สุด ได้แก่การสร้าง ปรับปรุงที่อยู่อาศัย การคมนาคมภายในวัด ส่วนบทบาทที่น้อยที่สุด ได้แก่การสร้างการปรับปรุงป่าชา เมรุเผาศพ แหล่งน้ำดื่ม น้ำใช้ เครื่องอำนวยความสะดวกสบาย เรื่องการพัฒนาหมู่บ้าน พระภิกษุมีบทบาทมากที่สุดได้แก่การปรับปรุงการคมนาคมในหมู่บ้าน ส่วนบทบาทที่น้อยที่สุดได้แก่การสร้างปรับปรุงห้องสมุด แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรกรรม สถานที่ประกอบกิจกรรมของหมู่บ้าน เรื่องการบริการสังคม พระภิกษุมีบทบาทมากที่สุดได้แก่การสร้าง ปรับปรุงบริเวณโรงเรียน และจัดหาอุปกรณ์การศึกษา ส่วนบทบาทที่น้อยที่สุด ได้แก่การบริจาคสิ่งของ

¹ เฉลิม อุทกฤษฎ์, "การศึกษาบทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชุมชน" (วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2521).

ที่จำเป็นให้โรงพยาบาล และการสร้างโรงเรียน เรื่องการพัฒนาการศึกษาพระภิกษุมีบทบาทมากที่สุด ได้แก่ การอบรมศีลธรรมประชาชน การศึกษาค้นคว้าปริยัติธรรม ส่วนบทบาทที่น้อยที่สุดได้แก่ การให้การศึกษา ค่านิยมศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร นักเรียน และอบรมพิเศษแก่ผู้ต้องขังของเรือนจำ

จากผลการศึกษาที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด พอจะสรุปได้ว่า พระภิกษุทั้ง 2 ประเภท มีบทบาทเป็นสหสัมพันธ์เชิงปฏิฐานต่อกันอยู่ในระดับค่อนข้างมาก นอกจากนั้นยังพบอีกว่าไม่มีปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนของพระภิกษุแต่อย่างใดทั้งสิ้น

ในปี พ.ศ. 2524 มารศรี รัตนกันทา¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของครูสังคัมศึกษา เกี่ยวกับบทบาทของตนในการพัฒนาชุมชน" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูสังคัมศึกษาระดับมัธยมศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของตนในการพัฒนาชุมชนทางศาสนาสังคม ทางด้านเศรษฐกิจ ทางด้านการศึกษา และทางด้านการเมือง ศึกษาบทบาทของครูสังคัมศึกษาระดับมัธยมศึกษาในการปลูกฝังค่านิยมของชุมชนแก่นักเรียน ได้แก่ ค่านิยมทางด้านศีลธรรมจรรยา ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเสียสละ การบำเพ็ญประโยชน์ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ศึกษาความคิดเห็นของครูสังคัมศึกษาระดับมัธยมศึกษาเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนทั่ว ๆ ไป ของไทย ศึกษาความคิดเห็นของครูสังคัมศึกษาระดับมัธยมศึกษาเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาของชุมชน

ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถาม จำนวน 1 ชุด ประกอบด้วยแบบเลือกตอบ แบบมาตราส่วนประเมินค่า และแบบปลายเปิด เพื่อสอบถามครูสังคัมศึกษา จำนวน 285 คน ในโรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐบาลในเขตการศึกษา 8 จำนวน 24 โรงเรียน แบบสอบถามที่ได้รับคืนจากครูสังคัมศึกษาคิดเป็นร้อยละ 94.39 ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้นำมาช่วยการหาค่าร้อยละ มัชฌิมเลขคณิต (\bar{x}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) แล้วนำเสนอในรูปแบบตารางและอธิบายประกอบ

¹มารศรี รัตนกันทา, "ความคิดเห็นของครูสังคัมศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของตนในการพัฒนาชุมชน"

ผลการวิจัยปรากฏว่า

1. ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของครูสังคมศึกษาในการพัฒนาชุมชนทางด้าน สังคม เศรษฐกิจ การศึกษา และการ เมือง ปรากฏว่า ครูสังคมศึกษามีความคิดเห็นอยู่ใน ระดับปานกลางในบทบาทด้านการวางแผนครอบครัว การช่วยเหลือชุมชนในการพัฒนาด้าน อาชีพ การศึกษา การคมนาคม การสื่อสาร สุขภาพอนามัย ตลอดจนให้ความร่วมมือในการ รักษาความปลอดภัย แต่ความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาอยู่ในระดับมาก เกี่ยวกับการเผยแพร่ ความรู้ เกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย การชี้แจงให้นักเรียนและประชาชนเข้าใจ กลไกการทำงานของรัฐบาล การเผยแพร่ความรู้ด้วยการ เขียน การพูด การวิจัยในเรื่องการ เป็นสมาชิกที่ดีของท้องถิ่น การให้ข่าวสารของรัฐบาลแก่ประชาชน การกระตุ้นให้นักเรียน และประชาชนรู้จักใช้สิทธิและหน้าที่ในฐานะพลเมืองดี การร่วมมือกับผูปกครองสอนให้นักเรียน ประหยัด เป็นคนดีมีคุณธรรม มีความรับผิดชอบในหน้าที่และมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนและการ สนับสนุนการผลิตและการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น

2. เกี่ยวกับบทบาทของครูสังคมศึกษาในการปลูกฝังค่านิยมของชุมชนแก่นักเรียน ครูสังคมศึกษามีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก อาทิเช่น ในเรื่องค่านิยมทางด้านความรับผิดชอบ ความเสียสละ ความมีเหตุผล ความขยันหมั่นเพียร การพัฒนาตนเอง ความเชื่อมั่นในการ ปกครองระบอบประชาธิปไตย การยอมรับในความสามารถของบุคคลอื่น และเห็นคุณค่าของ ความก้าวหน้าทาง เทคโนโลยี เป็นต้น

3. เกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของไทย ครูสังคมศึกษามีความคิดเห็นอยู่ใน ระดับมาก ในปัญหาทางด้าน สังคม เศรษฐกิจ การศึกษา และการ เมือง

4. ครูสังคมศึกษาให้ข้อเสนอแนะว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของไทย เป็นปัญหา ของบุคคลในชุมชนนั้น ดังนั้น การแก้ปัญหาจึงต้องให้ประชาชนในชุมชนนั้นเป็นหลักในการ ดำเนินงานร่วมกับทางราชการ วิธีการแก้ปัญหาที่ตรงจุด คือการให้การศึกษาดูที่ถูกต้องแก่ ประชาชน ทั้งทางการศึกษาในระบบโรงเรียน และการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยมุ่ง เน้น การเปลี่ยนค่านิยมเก่า ๆ ที่ล้าสมัย และการแก้ปัญหาทั้งทางการ เมือง สังคม เศรษฐกิจ นั้น ต้องทำไปพร้อม ๆ กันโดยมีการวางแผนและมีเป้าหมายที่ชัดเจนแน่นอน ครูสังคมศึกษามี

ความคิดเห็นว่า การที่จะสามารถเข้าไปพัฒนาชุมชนให้ไคผลเต็มทีนั้น ควรจะลดชั่วโมงการสอนของครูให้น้อยลง เพื่อให้ครูจะได้มีเวลาช่วยเหลือสังคมภายนอกมากขึ้น และควรปรับปรุงหลักสูตรสังคมศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน ครูสังคมศึกษาเห็นว่าจะสามารถช่วยพัฒนาชุมชนไคหลายทาง ที่สำคัญที่สุดคือทางด้านการศึกษา การพัฒนาจิตใจ การให้คำปรึกษาแก่ชุมชนและความรู้ความเข้าใจและการปฏิบัติงานตามระบอบประชาธิปไตย อุปสรรคที่ทำให้ครูไม่สามารถมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนมาก ไคแก่ หาเวลาและโอกาสไคยาก ขาดการสนับสนุนจากผู้นบังคับบัญชา และหน่วยราชการ ขาดเงิน และปัญหาจากตัวครูเอง คือมีภาระรับผิดชอบครอบครัวมาก ขาดความรู้ความสามารถที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาชุมชน และครูไม่ไช่บุคคลที่มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในท้องถิ่นนั้น

ในปี พ.ศ. 2524 วรรณิกา ชมคี¹ ไคทำการวิจัยเรื่อง "การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ : ศึกษาเฉพาะกรณี โครงการสารภี ตำบลท่าช้าง อำเภวารินทร์ชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทราบรูปแบบต่าง ๆ ของการ เข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน มูลเหตุจูงใจที่ทำให้เข้ามามีส่วนร่วม และผลของการมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ โดยทำการศึกษาเฉพาะกรณีจากสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการผลิตและกลุ่มเกษตรกรทำไร โครงการสารภี ตำบลท่าช้าง อำเภวารินทร์ชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

ผลการศึกษา พบว่าประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในแบบต่าง ๆ คือ การรวมประชุม การรวมออกแรง การรวมออกเงิน การรวมออกวัสดุอุปกรณ์ การรวมเป็นผู้นำ การรวมเป็นคณะกรรมการ การรวมเป็นผู้นักชวน และการรวมเป็นผูริเริ่ม โดยมีส่วนร่วมในการประชุมมากที่สุด รองลงมาคือรวมออกแรง และรวมเป็นผู้นักชวน ผู้ที่มีอิทธิพลในระดับท้องถิ่นที่ชักจูงใจให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ไคแก่ กำนัน พัฒนาการ ผูใหญ่บ้าน และผู้นำอื่น ๆ สิ่งที่น่าสนใจ

¹วรรณิกา ชมคี, "การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสารภี ตำบลท่าช้าง อำเภวารินทร์ชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี" (วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524).

ที่ทำให้ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมที่มากที่สุดได้แก่ ความต้องการที่จะได้รับความรู้ในการประกอบอาชีพเพิ่มขึ้น ส่วนผลของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจคือ การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีในการประกอบอาชีพ เช่น การใช้ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช เครื่องทุ่นแรงต่าง ๆ การมีผลผลิตและรายได้เพิ่มมากขึ้น และการได้รับความรู้เพิ่มขึ้นในการประกอบอาชีพ

นอกจากนี้ ยังพบว่าปัจจัยส่วนบุคคลได้แก่ เพศ ระยะเวลาที่ประกอบอาชีพในหมู่บ้าน และการเคยเป็นสมาชิกกลุ่มอื่นมาก่อน มีความสัมพันธ์กับการ เข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน ปัจจัยที่มุ่งใจให้ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมคือ เกียรติ และความต้องการอาชีพใหม่ ๆ มีความสัมพันธ์กับการ เข้ามามีส่วนร่วม ผู้นำท้องถิ่นได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ ครู คณะกรรมการสภาตำบล คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่โครงการสารภี เจ้าหน้าที่เกษตรและพัฒนากร มีความสัมพันธ์กับการ เข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน และถ้ามีส่วนร่วมของประชาชนมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ส่วนแบบของการมีส่วนร่วมที่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ได้แก่ การร่วมประชุม การร่วมออกวัสดุอุปกรณ์ การร่วมเป็นผู้ริเริ่ม และการร่วมเป็นผู้ชักชวน

สรุปงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน วิธีที่ใช้ในการวิจัยนั้นเป็นงานวิจัยที่ศึกษาเฉพาะกรณีและบทบาทของฝ่ายต่าง ๆ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ส่วนใหญ่ใช้การสัมภาษณ์ การใช้แบบสอบถามและรายงานการปฏิบัติงาน จากงานวิจัยด้านพัฒนาชุมชนนี้ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาชุมชนทุก ๆ ฝ่ายมีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบร่วมกันในการพัฒนาชุมชนของตน ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ของรัฐบาล ประชาชน นักสังคมสงเคราะห์ พระภิกษุ ครูอาจารย์ และนักเรียน หรืออาจกล่าวได้ว่า ทุก ๆ คนที่อยู่ในชุมชนมีส่วนร่วมรับผิดชอบโดยตรงในการพัฒนาชุมชน

ในด้านปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนนั้น สิ่งที่มีความสำคัญ คือความต้องการของประชาชน ระดับการศึกษาของประชาชน อาชีพ และมนุษยสัมพันธ์ ตลอดจนการได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ

จากข้อสรุปจะเห็นได้ว่า ประชาชนทุก ๆ คน คือผู้ที่มีส่วนรับผิดชอบในการพัฒนาชุมชน และองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือการได้รับการศึกษานั้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ช่วยให้ การพัฒนาชุมชนดำเนินไปได้อย่างก้าวหน้า ดังนั้นจึงควรได้ตระหนักในการส่งเสริมให้นักเรียน ในฐานะประชาชนหรือบุคคลในชุมชนให้มีความรู้ เจตคติและทักษะในการร่วมมือกับฝ่ายต่าง ๆ ในการพัฒนาชุมชนให้มากยิ่งขึ้น ๆ ขึ้นไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ด้านวิชาสังคมศึกษา

ในปี พ.ศ. 2519 จาริส น้อยแสงศรี¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็น เกี่ยวกับวิชาสังคมศึกษาของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในเขตการศึกษา 9" โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่สาม ที่มีต่อวิชาสังคมศึกษาในด้าน หลักสูตร วิธีการสอนของครู ประโยชน์ และข้อเสนอแนะในการปรับปรุงการเรียนการสอน เพื่อเป็นแนวทางในการ เสนอแนะการปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมของ โรงเรียน ครู และผู้เกี่ยวข้อง ให้สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียนต่อไป

ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถาม ซึ่งประกอบด้วย 3 แบบ คือ แบบมาตราส่วนประเมินค่า แบบให้เลือกตอบ และแบบให้ตอบโดยอิสระ แล้วนำไปสอบถามกับตัวอย่างประชากร ซึ่งเป็น นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่สาม ในโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ ทั้งชายและหญิงใน ภาคการศึกษา 9 เป็นนักเรียนชาย 200 คน นักเรียนหญิง 200 คน รวมทั้งหมด 400 คน นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิติโดยการหาค่ามัชฌิมเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐานและคาร์ยละเอียด แล้วนำเสนอในรูปตารางและความเรียง

¹จาริส น้อยแสงศรี, "ความคิดเห็นเกี่ยวกับวิชาสังคมศึกษาของนักเรียนมัธยมศึกษา ปีที่ 3 ในเขตการศึกษา 9" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519).

ผลการวิจัยพบว่า

นักเรียนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า เนื้อหาของหลักสูตรสังคมศึกษาส่วนมากน่าสนใจมาก และควรเพิ่มเติมความรู้เกี่ยวกับการเมือง การปกครอง ปัญหาบ้านเมือง พรรคการเมือง จิตวิทยา ปัญหาวัยรุ่น ปัญหาสังคม ปัญหาระหว่างประเทศ ประวัติภูมิศาสตร์ และบทบาทของนักเรียนเกี่ยวกับการเมือง เป็นต้น

สำหรับวิธีการสอนนั้น นักเรียนชอบวิธีที่ครูขยายความรู้เพิ่มเติมเนื้อหาในแบบเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเอาเหตุการณ์ปัจจุบันมาเกี่ยวข้องกับบทเรียน ใช้อุปกรณ์ประกอบการสอน จัดทัศนศึกษา และเชิญวิทยากรมาบรรยาย นักเรียนไม่ชอบวิธีการสอนที่ครูอธิบายและแสดงความคิดเห็นคนเดียว ครูบรรยายตามแบบเรียน และอ่านบทเรียนแล้วให้นักเรียนดูตาม

นักเรียนส่วนใหญ่เสนอแนะว่า การสอนของครูควรให้มีอุปกรณ์ประกอบการสอนทุกครั้ง ควรปรับปรุงวิธีการสอนให้ใหม่อยู่เสมอ และควรมีวัดและประเมินผลทางการสอน เพื่อสามารถฝึกฝนนักเรียนให้ฝึกทักษะทุก ๆ ด้านอย่างมีประสิทธิภาพ

เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ของวิชาในหมวดสังคมศึกษาในชีวิตประจำวัน นักเรียนเห็นว่า วิชาหน้าที่พลเมืองมีประโยชน์มากที่สุด เพราะสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ รองลงมาคือ วิชาภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ ส่วนวิชาศีลธรรมนั้นนักเรียนเห็นว่ามีประโยชน์น้อยที่สุด

ในปี พ.ศ. 2519 วีระวรรณ พิบูลย์¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทในระบบประชาธิปไตยของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น" โดยมีวัตถุประสงค์

¹วีระวรรณ พิบูลย์, "ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทในระบบประชาธิปไตยของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชามัธยมศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519).

ประสงค์เพื่อจะศึกษาเปรียบเทียบความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทในระบบประชาธิปไตยของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ระหว่างเพศหญิงกับเพศชาย และระหว่างโรงเรียนรัฐบาลกับโรงเรียนราษฎร์ โดยส่วนรวมและจำแนกเป็นรายข้อ และศึกษาเปรียบเทียบการปฏิบัติจริงของนักเรียน ระหว่างเพศชายกับเพศหญิง และระหว่างโรงเรียนรัฐบาลกับโรงเรียนราษฎร์โดยส่วนรวม

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทในระบบประชาธิปไตยที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีค่าสัมประสิทธิ์แห่งความเชื่อถือได้เท่ากับ 0.73 และแบบสอบถามการปฏิบัติจริง ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยนี้เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในกรุงเทพมหานคร ชาย 200 คน หญิง 200 คน รวม 400 คน ซึ่งคัดเลือกมาจากนักเรียนในโรงเรียนราษฎร์ และนักเรียนในโรงเรียนรัฐบาล จำนวน 6 โรงเรียนจากโรงเรียนราษฎร์ 3 โรงเรียน วิทยาลัยรัฐบาล 3 โรงเรียน และทดสอบสมมติฐาน โดยการทดสอบค่า z (z -test) และศึกษาความสัมพันธ์ของความรู้ความเข้าใจด้วยการหาค่าไคสแควร์ (Chi-square) และรอยละเป็นรายข้อของแบบสอบถามในแบบสอบถามหาค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเพื่อมาแปลความหมายของการปฏิบัติจริง

ผลการวิจัยปรากฏว่า จากการทดสอบสมมติฐานปรากฏว่านักเรียนชายกับนักเรียนหญิงมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทในระบบประชาธิปไตยไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 และนักเรียนในโรงเรียนราษฎร์กับนักเรียนในโรงเรียนรัฐบาลมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทในระบบประชาธิปไตยไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 และจากการทดสอบค่าไคสแควร์เป็นรายข้อพบว่ามี 4 ข้อที่การตอบถูกหรือผิดขึ้นอยู่กับเพศของผู้ตอบ และมี 13 ข้อที่ตอบถูกหรือผิดขึ้นอยู่กับประเภทของโรงเรียน ส่วนการปฏิบัติจริงในระบบประชาธิปไตยปรากฏว่า การปฏิบัติจริงระหว่างนักเรียนหญิงกับนักเรียนชายไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 และการปฏิบัติจริงระหว่างนักเรียนในโรงเรียนราษฎร์กับนักเรียนในโรงเรียนรัฐบาลไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

ในปี พ.ศ. 2521 เจียม เกษะชุป¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในภาคกลาง" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจความคิดรวบยอดเกี่ยวกับพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในภาคกลาง เปรียบเทียบกับเกณฑ์ความคิดรวบยอดที่คาดหวัง โดยพิจารณาจากระดับพฤติกรรมที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ เพื่อหาข้อเสนอแนะในการปรับปรุงการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา เกี่ยวกับพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยที่เหมาะสมจะเป็นแนวทางในการสร้างระบบสังคมประชาธิปไตยต่อไป

การศึกษาวิจัยใช้แบบสอบถามความคิดรวบยอด 15 ความคิดรวบยอด คือ ความรับผิดชอบ ความเชื่อในวิถีการหาเหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์ การทำงานเป็นหมู่คณะ การเคารพในความเสมอภาคของมนุษย์ ความมีวินัยในตนเอง การใช้เสียงข้างมากในการตัดสินใจ การรู้จักสิทธิหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น การยอมรับในเหตุผล การประนีประนอม ความมีใจกว้าง การเคารพในเสรีภาพของบุคคล การนับถือความยุติธรรม การเคารพกฎหมาย การเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี และความรักชาติ ผู้วิจัยสร้างสถานการณ์ที่ครอบคลุมแต่ละความคิดรวบยอด และทุกสถานการณ์มีพฤติกรรมที่นักเรียนจะสามารถเลือกตอบ 5 ตัวเลือกด้วยกัน และคำตอบลบลบเปิด ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยนี้สุ่มตัวอย่างจากนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ของโรงเรียนรัฐบาลในภาคกลาง 8 โรงเรียน จำนวน 590 คน ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล ควบความถี่จำนวนร้อยละ และค่าไคสแควร์ ในการทดสอบสมมติฐาน ที่ความมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

ผลการวิจัยปรากฏว่า

1. นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในภาคกลางมีพฤติกรรมที่ชี้ให้เห็นความคิดรวบ

¹เจียม เกษะชุป, "ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยของนักเรียนมัธยมศึกษาภาคกลาง". (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ศึกษาศาสตร์-การสอน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2521).

ยอดแตกต่างจาก เกณฑ์คาดหวังอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (.05)

2. นักเรียนส่วนใหญ่มีพฤติกรรมที่ชี้ให้เห็นความคิดรวบยอดอยู่ในระดับที่พึงประสงค์ทั้ง 15 ความคิดรวบยอด

3. พฤติกรรมของนักเรียนส่วนใหญ่ที่ชี้ให้เห็นความคิดรวบยอดในระดับที่คนทั่วไปยอมรับว่าปฏิบัติได้ แต่ยังมีพฤติกรรมอื่นที่ดีกว่าที่ควรปฏิบัติ และในระดับที่ไม่พึงประสงค์ในบางสถานการณ์มี 9 คุณลักษณะ คือ ความรับผิดชอบต่อสังคม, การวินิจฉัยรับฟังข้อเท็จจริงของข่าวสารจากสื่อสารมวลชน, การเคารพในความเท่าเทียมกันในฐานะทางสังคม, การเคารพในเสรีภาพในเรื่องส่วนตัว, ความซื่อตรงต่อหน้าที่, การให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรของชาติ, การเคารพในเสรีภาพทางศาสนา, การไม่หลีกเลี่ยงกฎหมาย การริเริ่มและตั้งใจร่วมงานของผู้นำ

ในปี พ.ศ. 2523 ลลิตนร กิจจาริการกุล¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ศึกษาทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย
2. เปรียบเทียบทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ในระหว่างนักเรียนชายกับนักเรียนหญิง นักเรียนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตตัวเมืองกับนักเรียนที่มีภูมิลำเนาอยู่นอกเขตตัวเมือง นักเรียนที่บิดามารดามีพื้นฐานการศึกษา อาชีพและวิถีการอบรมเลี้ยงดูบุตรต่างกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามและแบบวัดทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนในเรื่อง

¹ลลิตนร กิจจาริการกุล, "ทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523).

การเมืองโดยทั่ว ๆ ไป ผู้นำทางการเมือง ระบบการปกครองของประเทศ สถาบันทางการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยสร้างเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ของลิเคิร์ต จำนวน 42 ข้อ แบบสอบถามมีความตรง (Validity) โดยการตัดสินของผู้ทรงคุณวุฒิ และมีความเที่ยง (Reliability) 0.71 และเลือกกลุ่มตัวอย่างประชากร ใต้แก่นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยวิธีสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) ตามเขตการศึกษาทั้งประเภทโรงเรียน และสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) ตามโรงเรียน เพื่อให้ได้นักเรียน จำนวน 540 คน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยการทดสอบค่า Z (Z-test) กับค่าไคสแควร์ (Chi-Square) และหาอัตราส่วนร้อยละ

ผลการวิจัย

1. นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายส่วนใหญ่มีทัศนคติทางการเมืองในกลุ่มเป็นกลาง คิดเป็นร้อยละ 64.22 ของตัวอย่างประชากรกลุ่มกวางหนามมีร้อยละ 29.57 และกลุ่มอนุรักษนิยมมีเพียงร้อยละ 6.21 ของตัวอย่างประชากร
 2. นักเรียนชายกับนักเรียนหญิง นักเรียนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตตัวเมือง กับอยู่นอกเขตตัวเมือง มีทัศนคติทางการเมืองไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05
 3. ระดับการศึกษา อาชีพ และการเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนของบิดามารดาไม่มีผลทำให้ทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05
- ปี พ.ศ. 2522 วีระวรรณ อามระดิษ¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นเกี่ยวกับค่านิยมทางจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยมีวัตถุประสงค์

¹วีระวรรณ อามระดิษ, "ความคิดเห็นเกี่ยวกับค่านิยมทางจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522).

1. เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับค่านิยมทางจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในกรุงเทพมหานคร ในเรื่องความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต ความกตัญญูกตเวที ความมีระเบียบวินัย ความเส้นสละ ความอดทน ความยุติธรรม ความอุทิศสละ การประหยัดและออมทรัพย์ และการเคารพผู้อาวุโส

2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเห็นเกี่ยวกับค่านิยมทางจริยธรรมของนักเรียนกับองค์ประกอบต่าง ๆ คือฐานะทางเศรษฐกิจ พื้นฐานการศึกษา ลักษณะอาชีพ ที่อยู่อาศัย และการเลี้ยงดูอบรมของบิดามารดา

วิธีดำเนินการวิจัย ประชากรที่ใช้ในการวิจัยเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 สุ่มอย่างง่าย จากโรงเรียนมัธยมศึกษา 3 ประเภทในกรุงเทพมหานคร 6 โรงเรียนคือ โรงเรียนรัฐบาล โรงเรียนราษฎร์ และโรงเรียนสาธิต จำนวน 445 คน ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับค่านิยมทางจริยธรรมแบบมาตราส่วนประเมินค่า มีค่าตอบ 5 ระดับ จำนวน 100 ข้อ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่ามัธยิมเลขคณิต (\bar{X}) หาค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) ทดสอบค่าที (t-test) และทดสอบไคสแควร์ (χ^2) ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนชายและหญิงระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับค่านิยมทางจริยธรรม 10 ประการอยู่ในเกณฑ์ที่น่าพอใจ คือมีความเห็นด้วยมากที่สุดในการเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับค่านิยมทางจริยธรรม ระหว่างนักเรียนชายและหญิง ในโรงเรียนรัฐบาล โรงเรียนราษฎร์ และโรงเรียนสาธิต พบว่านักเรียนชายและหญิงมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน และพบว่า นักเรียนที่บิดามารดามีฐานะทางเศรษฐกิจ การศึกษา อาชีพ ที่อยู่อาศัย และลักษณะการอบรมเลี้ยงดูบุตรแตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับค่านิยมทางจริยธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ในปี พ.ศ. 2525 ปรมาภรณ์ สมานประธาน¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ทัศนคติของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 3 เขตการศึกษา 11 ที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทัศนคติของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เขตการศึกษา 11 ที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ศึกษาความแตกต่างของทัศนคติระหว่างนักเรียนหญิงกับนักเรียนชาย และระหว่างนักเรียนที่มีถิ่นที่อยู่อาศัยในเมืองกับนอกเมือง ศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพศกับถิ่นที่อยู่อาศัยของนักเรียน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนมัธยมศึกษา ปีการศึกษา 2524 ในเขตการศึกษา 11 จำนวน 900 คน โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย

ผู้วิจัยได้สร้างแบบสำรวจทัศนคติที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติขึ้น 3 ประเภท คือ การอนุรักษ์ทรัพยากรดิน การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ และการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยใช้ Likert's scale รวมทั้งสิ้น 45 ข้อ นำข้อมูลที่ได้อมาหาค่าเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และความแปรปรวนแบบสองทาง (two-way analysis of variance) โดยเครื่องคอมพิวเตอร์ตามโปรแกรม SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) ผลการวิจัยปรากฏว่า

1. ทัศนคติของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในเขตการศึกษา 11 ที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรดิน การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ และการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของนักเรียนหญิงกับนักเรียนชายอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างดี ค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติเท่ากับ 57.80 91.60 และ 59.60

2. ทัศนคติของนักเรียนในเมืองกับนักเรียนนอกเมืองอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างดี ค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติเท่ากับ 57.81 61.64 และ 59.66

¹ปรมาภรณ์ สมานประธาน, "ทัศนคติของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 3 เขตการศึกษา 11 ที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ" (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ศึกษาศาสตร์-การสอน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2525).

3. ทักษะที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรดินและการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของนักเรียนหญิงกับนักเรียนชาย ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
4. ทักษะที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรดิน ระหว่างนักเรียนในเมืองกับนักเรียนนอกเมือง ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในขณะที่ทักษะที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำและการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
5. ทักษะที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้ง 3 ประเภทในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรดิน การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ และการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของนักเรียนหญิงกับนักเรียนชาย แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนนักเรียนในเมืองกับนักเรียนนอกเมือง ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
6. ปฏิสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทั้ง 3 ประเภท ในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้ ระหว่างเพศกับถิ่นที่อยู่อาศัยของนักเรียน ไม่มีผลต่อทักษะที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ในปี พ.ศ. 2522 วิเชียร คำจันทร์¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบผลการเรียนวิชาสังคมศึกษาในชั้นมัธยมศึกษาปีที่หนึ่ง (ม.1) โดยใช้การสอนแบบศูนย์การเรียนรู้กับการสอนแบบปกติ การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีจุดมุ่งหมาย เพื่อเปรียบเทียบผลการเรียนซึ่งได้แก่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเจตคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้การสอนแบบศูนย์การเรียนรู้กับการสอนแบบปกติ

กลุ่มตัวอย่างได้แก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ปีการศึกษา 2522 ของโรงเรียน

¹วิเชียร คำจันทร์, "การเปรียบเทียบผลการเรียนวิชาสังคมศึกษาในชั้นมัธยมศึกษาปีที่หนึ่ง (ม.1) โดยใช้การสอนแบบศูนย์การเรียนรู้กับการสอนแบบปกติ" (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2522).

คอนสวาร์ก จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 85 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองซึ่งสอนโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ 43 คน และกลุ่มควบคุมสอนแบบปกติ 42 คน กลุ่มตัวอย่างทั้งสองเรียนเนื้อหาเดียวกัน คือ เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ใช้เวลาสอน 10 คาบเท่ากัน ดำเนินการทดลองโดยใช้แบบ Randomized Control Group Pretest-Posttest Design เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา และแบบสอบถามเจตคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง มีความเชื่อมั่น .73 และ .84 ตามลำดับ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ t-test เพื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระหว่างกลุ่ม

ผลการศึกษาพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเจตคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่ไม่พบความแตกต่างระหว่างคะแนนเฉลี่ยของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และเจตคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของกลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่ม

ปีพ.ศ. 2523 สุนทรียา เปรมวารี¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "เปรียบเทียบสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา" เรื่องทรัพยากรธรรมชาติของประเทศไทย โดยการเรียนแบบสืบสอบ กับการเรียนแบบบรรยาย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทดลองสอนวิชาสังคมศึกษา เรื่องทรัพยากรธรรมชาติของประเทศไทย ด้วยวิธีการเรียนแบบสืบสอบ และเพื่อเปรียบเทียบสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาของนักเรียนที่เรียนแบบสืบสอบ กับนักเรียนที่เรียนแบบบรรยาย วิจัยดำเนินการวิจัยใช้ตัวอย่างประชากร เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 (ม.1) ของโรงเรียนสาธิต แห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีการศึกษา 2522 ทั้ง 2 กลุ่มมีผลการเรียนซึ่งพิจารณาจากคะแนนการสอบวิชาสังคมศึกษา ภาคปลายปีการศึกษา 2521 ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ผู้วิจัยสร้างแบบเรียนเพื่อใช้ทดลอง

¹สุนทรียา เปรมวารี, "เปรียบเทียบสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา เรื่องทรัพยากรธรรมชาติของประเทศไทย โดยการเรียนแบบสืบสอบ กับการเรียนแบบบรรยาย" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523).

สอน โดยให้กลุ่มทดลอง เรียนด้วยวิธีการเรียนแบบสืบสอบ และกลุ่มควบคุม เรียนด้วยวิธีการเรียนแบบบรรยาย แล้วให้นักเรียนทั้ง 2 กลุ่ม ทำแบบสอบถามสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนสังคมศึกษา นำคะแนนที่ได้จากแบบสอบถามของนักเรียนทั้ง 2 กลุ่ม มาเปรียบเทียบมีซิมิลิตีและทดสอบความมีนัยสำคัญด้วยค่าที่หามาจากการวิจัย ปรากฏว่านักเรียนกลุ่มทดลองชอบเรียนด้วยวิธีสืบสอบ เพราะช่วยส่งเสริมให้ฝึกทักษะในการคิด และการศึกษาคนควา แต่ นักเรียนกลุ่มควบคุมเห็นว่าการเรียนแบบบรรยาย ช่วยให้เข้าใจ และจดจำเนื้อหาวิชาได้ดี ส่วนสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา ของกลุ่มทดลองไม่สูงกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

ปี พ.ศ. 2523 วรรณมาศ กลั่นแก้ว¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง เปรียบเทียบสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาโดยการสอนด้วย วิธีการทางประวัติศาสตร์ กับสอนด้วยวิธีการบรรยาย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทดลองสอนวิชาสังคมศึกษา เรื่องการเมืองการปกครองสมัยอยุธยา พ.ศ. 1893-2310 โดยการสอนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ และเพื่อเปรียบเทียบสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาของนักเรียนที่ได้รับการสอนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ กับนักเรียนที่ได้รับการสอนด้วยวิธีการบรรยาย

วิธีดำเนินการวิจัย ตัวอย่างประชากรของการวิจัยนี้ เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 (ม.2) ของโรงเรียนสาธิต แห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีการศึกษา 2523 ทั้ง 2 กลุ่ม มีผลการเรียนซึ่งพิจารณาจากคะแนนการสอบวิชาสังคมศึกษา ภาคปลาย ปีการศึกษา 2522 ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ผู้วิจัยสร้างบทเรียน เพื่อใช้ทดลองสอน โดยให้กลุ่มทดลองได้รับการสอนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ และกลุ่มควบคุมได้รับการสอนด้วยวิธีการบรรยาย แล้วให้นักเรียนทั้ง 2 กลุ่มทำแบบสอบถามสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนสังคมศึกษา นำคะแนนที่ได้จากแบบสอบถามของนักเรียนทั้ง 2 กลุ่ม มาเปรียบเทียบมีซิมิลิตีและ

¹วรรณมาศ กลั่นแก้ว, "เปรียบเทียบสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา โดยการสอนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ กับสอนด้วยวิธีการบรรยาย" (วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523).

ทดสอบความมีนัยสำคัญด้วยค่าที่

ผลการวิจัยพบว่า การสอนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ฝึกทักษะการค้นคว้า รวบรวมข้อมูลด้วยตนเองสามารถฝึกการคิดอย่างมีเหตุผล ตลอดจนฝึกทักษะในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างดี ตลอดจนทำให้นักเรียนเกิดความกระตือรือร้นในการทำงาน อนุกรมอย่างเห็น อีกทั้งได้ฝึกการทำงานร่วมกับผู้อื่น รู้จักทำงานเป็นหมู่คณะ รู้จักตัดสินใจ ได้ถูกต้องและเหมาะสม เมื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนได้อภิปราย และแสดงความคิดเห็น ปรากฏว่านักเรียนที่ได้รับการสอนด้วยวิธีการสอนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ มีความสามารถในการอภิปราย และแสดงความคิดเห็นได้อย่างมีเหตุผลมากกว่านักเรียน ซึ่งได้รับการสอนด้วยวิธีการบรรยาย และสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักเรียนกลุ่มที่ได้รับการสอนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์สูงกว่ากลุ่มที่ได้รับการสอนด้วยวิธีการบรรยาย แต่ก็ไม่มีความสำคัญทางสถิติ

สรุปผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิชาสังคมศึกษา วิธีการวิจัยส่วนใหญ่ทำโดยการใช้แบบสอบถาม เพื่อศึกษาหาข้อมูล ประเภทที่ใชส่วนใหญ่เป็นนักเรียน โดยศึกษาผลที่เกิดจากการเรียนรูจากวิชาสังคมศึกษา ซึ่งปรากฏผลดังนี้คือ วิชาสังคมศึกษานั้นเป็นวิชาที่ให้ความรู้อย่างกว้างขวาง ตรงกับการนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้อย่างดี โดยเฉพาะ ความรู้ เจตคติ และทักษะในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง แตอย่างไรก็ตาม ความคิดเห็นของผู้เรียนจากผลการวิจัยก็มีการเสนอแนะว่า วิชาสังคมศึกษาควรจะมีการเสนอเนื้อหาสาระในด้านอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนอีก เช่น ควรเพิ่มเติมความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ปัญหาบ้านเมือง พรรคการเมือง จิตวิทยา ปัญหาวัยรุ่น ปัญหาสังคม ปัญหาระหว่างประเทศ ประวัติภูมิศาสตร์ และบทบาทของนักเรียนเกี่ยวกับการเมือง ซึ่งความรู้จากสิ่งเหล่านี้จะทำให้ผู้เรียนรอบรูวงกว้างมากยิ่งขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเอง และพัฒนาชุมชนของตนให้ดีขึ้น และถ้าใช้วิธีการสอนที่ดี และเหมาะสมกับเนื้อหาแล้วจะช่วยทำให้ผู้เรียนสามารถจะนำความรู้จากวิชาสังคมศึกษา เพื่อไปใช้ในชีวิตรประจำวันในการพัฒนาตนเองและชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

งานวิจัยต่างประเทศ

ในปี ค.ศ. 1972 ภิญโญ บัวทอง¹ (Pinyo Buathong) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "A Proposed Social Studies Program for Secondary Schools in Thailand" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอโปรแกรมใหม่วิชาสังคมศึกษาสำหรับชั้นมัธยมศึกษาในประเทศไทย ทั้งนี้เพราะโปรแกรมวิชาสังคมศึกษามัธยมที่ใช้ในโรงเรียนมัธยมศึกษาในขณะนี้ได้เขียนขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ. 1960 ซึ่งช่วงเวลา 10 ปีที่ผ่านมา สิ่งทุกอย่างในสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป จึงสมควรที่จะได้เสนอโปรแกรมใหม่ เพื่อให้ทันต่อเหตุการณ์ของโลกที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ในกระทรวงศึกษาธิการในประเทศไทยก็เห็นควยที่โปรแกรมสังคมศึกษาในชั้นมัธยมศึกษาในประเทศไทย จำเป็นจะต้องนำมาทบทวนกันใหม่ ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังนักเรียน 113 คน สัมภาษณ์หัวหน้าหมวดวิชา และครูสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยปรากฏว่า นักเรียนมัธยมศึกษาทั้งชาย หญิง ส่วนใหญ่ เห็นว่าวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่น่าสนใจ และไม่ต้องการให้ตัดออกจากหลักสูตรวิชา ภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ เป็นแขนงที่สำคัญของหลักสูตรสังคมศึกษาในปัจจุบันในระดับมัธยมศึกษา เนื้อหาในหลักสูตรยาวเกินไป มีความซ้ำซ้อน และมุ่งให้ยูเรียน เรียนแบบท่องจำ และการจัดลำดับเนื้อเรื่อง และการรวมกลุ่มเนื้อหาเป็นไปอย่างไม่เหมาะสม เนื้อหาของการเรียนที่ให้คุณค่า ปลอยให้เป็นที่คามธรรมชาติมากเกินไป เหตุการณ์ปัจจุบันของโลก ชาวความเคลื่อนไหวและปัญหาของประเทศไทย และการศึกษาเปรียบเทียบในวิชาที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง เศรษฐกิจ และศาสนาไม่ได้เน้นอย่างเพียงพอ นักเรียนสนใจที่จะได้รับความรู้ที่เป็นปัจจุบัน ต้องการปฏิบัติจริงและสนใจการศึกษาเปรียบเทียบการดำรงชีวิตของมนุษย์ในส่วนต่าง ๆ ของโลก เป็นหัวข้อที่นักเรียนมัธยมศึกษาปรารถนาที่จะเรียนมากที่สุด นักเรียนมัธยมศึกษาทั้งชาย และหญิงต้องการที่จะมีส่วนร่วมในบทเรียนและเจ้าหน้าที่ชั้นสูงในกรมกองอื่นเห็นควยในการจัดให้นักเรียน

¹Pinyo Buathong, "A Proposed Social Studies Program for Secondary Schools in Thailand," Dissertation Abstracts International 33: 11 (May 1972) : 6050-6051 A.

หญิง ได้มีส่วนร่วมในบทเรียนนั้น ข้อเสนอแนะจากผลที่ได้จากการศึกษาคือ การเรียนด้าน ทฤษฎี ความต้องการของสังคม และส่วนบุคคล ควรจะไ้บรรจุไว้ในขอบข่ายของโปรแกรม นี้ โดยจัดลำดับและรวมกลุ่มกันขึ้นเป็นโปรแกรม ควรจัดเนื้อหาส่วนมากในรูปของวิชาสังคม ศาสตร์มากกว่าที่จัดเป็นวิชาภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ เนื้อหาควรให้สัมพันธ์กัน และ เจาะลึก เนื้อหาส่วนมากควรเป็นเรื่องเหตุการณ์ปัจจุบันของโลก ชาวคซามเคลื่อนไหว และปัญหาของประเทศไทย ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนชาย หญิง ได้ศึกษาในรูปของการ เปรียบเทียบ และเข้าไปมีส่วนร่วมในบทเรียนให้มากขึ้น

ในปี ค.ศ. 1977 แพทริก โคริมา ปีเอห์¹ (Patrick Korima Pieh)

ได้ทำการวิจัยเรื่อง "A Proposed Model for A Social Studies Curriculum for Secondary School in Sierra Leone" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอรูปแบบ

สำหรับหลักสูตรสังคมศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษาในเซียร์รา เลโอน โดยดำเนินการ วิเคราะห์ระบบควยชั้นตอนดังนี้

1. การวิเคราะห์สังคม
2. จุดมุ่งหมายทางสังคมและทางการศึกษา
3. วัสดุอุปกรณ์เกี่ยวกับหลักสูตร
4. กระบวนการเรียนการสอน
5. การประเมินผลแบบที่จะทำให้การเปลี่ยนแปลงหลักสูตร สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ในการวิจัยครั้งนี้ถือว่าการศึกษเป็นระบบย่อยของสังคมและหลักสูตรเป็นระบบย่อยระบบหนึ่งของการศึกษา สองระบบนี้มีปฏิสัมพันธ์ใน 2 ลักษณะดังกล่าว จะนำไปสู่ความสำเร็จในการกำหนดเป้าหมายของการศึกษา ที่สอดคล้องกับเป้าหมายทางสังคม และเนื่อง

¹ Patrick Korima Pieh, "A Proposed Model for A Social Studies Curriculum for Secondary School in Sierra Leone," Dissertation Abstracts International 38:3 (September 1977) : 1322-1323 A.

จากระบบสังคมกับระบบการศึกษามีปฏิสัมพันธ์กัน รูปแบบที่เสนอนี้จะให้ความสำคัญของคุณ
ประกอบ 3 ประการคือ

- 1) ความต้องการที่จะได้รับการศึกษาของนักเรียน
- 2) ค่านิยมที่ครอบงำสังคมอยู่
- 3) สภาพความเป็นจริงในสังคม

อย่างไรก็ดี การที่เป้าหมายหลักของการวิจัยอยู่ที่วิชาสังคมศึกษา จึงเน้นองค์ประกอบที่ 3
คือ สภาพความเป็นจริงในสังคมมากกว่าข้ออื่น สังคมศึกษาในความหมายที่ใช้ในการวิจัย
ครั้งนี้ หมายถึงประมวลวิชาที่มีเนื้อหาและจุดประสงค์ครอบคลุมเนื้อหาต้นสังคม จุดใหญ่ของ
การวิจัยอยู่ที่การศึกษาประเด็นปัญหาทางสังคม และความสำนึกทางสังคมมากกว่าที่จะ เน้น
เนื้อหาวิชาตามสาขาวิชา แนวทางการศึกษาลักษณะนี้เป็นความจำเป็นเฉพาะสำหรับชาติ
ที่กำลังพัฒนา เช่น เขียวรา เลโอน ซึ่งกำลังเผชิญปัญหานานาประการเกี่ยวกับการสร้าง
ชาติ แหล่งข้อมูลชั้นต้นที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ เอกสาร รายงานของทางราชการ การ
ค้นคว้าเกี่ยวกับพัฒนาการด้านการศึกษาใน เขียวรา เลโอน และรายงานการค้นคว้าทั่วโลก
เกี่ยวกับพัฒนาการต่าง ๆ ในสาขาสังคมศึกษา และด้วยเหตุที่เป้าหมายการปกครองข้อหนึ่ง
มุ่งทำให้การศึกษา และเยาวชนที่ได้รับการศึกษามีความรับผิดชอบต่อปัญหาการสร้างชาติ
มากขึ้น สิ่งที่ เขียวรา เลโอน จำเป็นต้องจัดให้มีในโปรแกรมการศึกษายิ่งกว่าแต่ก่อนก็คือ
การเน้นใหญ่เรียนมีวิจาร์ณญาณ และรู้จักการแก้ปัญหา สังคมศึกษาแนวใหม่จะมีทางออกที่
สอดคล้องในการพัฒนาทักษะ วิเคราะห์ วิจาร์ณ เหล่านี้ในห้องเรียน ปัจจุบันโครงการต้นสังคม
ศึกษาเกือบทั้งหมดของรัฐก็ได้เน้นการพัฒนาทักษะเหล่านี้ ดังนั้นรูปแบบดังกล่าวจึงได้เน้นการ
ใช้ทักษะวิเคราะห์ วิจาร์ณ ในการศึกษาประเด็นปัญหาทางสังคมเป็นอย่างมาก ในการวิจัย
ครั้งนี้ได้พยายามพัฒนารูปแบบการประเมินผล ที่เป็นระบบและสมบูรณ์แบบสำหรับหลักสูตร
สังคมศึกษาควย ซึ่งเป็นส่วนสำคัญยิ่งของการพัฒนาหลักสูตร ทั้งยังเป็นขั้นตอนสำคัญ ที่จะทำ
ให้ความเปลี่ยนแปลงและแนวความคิดใหม่ของหลักสูตร สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทาง
สังคม การประเมินผลในที่นี้หมายถึง การประเมินผลวิชาสังคมศึกษามากกว่าจะเป็นการ
ประเมินผลผู้เรียน แมว่าชอบขวยวิชาสังคมศึกษามีลักษณะที่มีความอ่อนไหวทางการ เมือง
ในประเทศกำลังพัฒนาส่วนมาก การวิจัยครั้งนี้ พยายามจะให้การศึกษาได้รับการพัฒนาให้

ก็ยิ่งขึ้น พร้อมกันนั้นไคววางพื้นฐานไว้สำหรับการปรับปรุง และเปลี่ยนแปลงซึ่งกันและกัน ระหว่างระบบสังคม และระบบการศึกษา มีการวิเคราะห์ที่มีหลักการ ตลอดจนให้ข้อคิดใหม่ ๆ ต่อระบบการศึกษาของ เชียร์รา เลโอน ควย

ในปี ค.ศ. 1978 คอร์ด เลด เมอร์ดิก สเวนกาลิส¹ (Cordell Meredith Svengalis) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "The Implication of Futures Education for Secondary School Social Studies" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเตรียมพื้นฐาน สำหรับพิจารณาโปรแกรมการศึกษาในอนาคตที่เป็นระบบยิ่งขึ้น สำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อนำไปใช้สอนวิชาสังคมศึกษา การวิจัยนี้ไม่ได้สร้างขึ้นมาจากคำแนะนำ หรือสร้างโปรแกรมที่สอดคล้องกับมาตรฐานใดมาตรฐานหนึ่ง แต่เพื่อที่จะจำแนกองค์ประกอบ ที่เห็นว่สำคัญในแง่ของทฤษฎี วัตถุประสงค์อีกประการหนึ่งก็คือ เพื่อที่จะพิจารณาความเข้า กันได้ของการศึกษานาถคกับวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ผู้วิจัยได้ติดต่อไปยังครูมากกว่า 200 คน เพื่อขอตัวอย่างลักษณะรายวิชาของวิชาที่สอนและคู่มือหลักสูตร และได้คัดเลือกเอกสารที่สมบูรณ์ที่สุด 25 ชุด จากจำนวนที่ได้รับมา 57 ชุด เพื่อนำมาวิเคราะห์ โดยสร้างเกณฑ์วิเคราะห์ที่ประกอบด้วยแบบสำรวจ 26 ข้อ ผลการวิจัยปรากฏว่ ลักษณะของวิชาที่ปรากฏมากที่สุดคือ การเน้นทักษะและความสามารถพื้นฐาน การเน้นการศึกษา เกี่ยวกับแนวโน้มของโลก การเน้นการมองการศึกษาในอนาคตว่าเป็นการศึกษาเพื่อหาทางเลือก การเน้นการมองแนวโน้มของโลกว่เป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กัน และมีความเป็นอิสระ ส่วนลักษณะของวิชาที่ปรากฏน้อยคือ ความคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ เพื่อที่จะปรับปรุงให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลง วิธีการคิดเกี่ยวกับอนาคต ความเข้าใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในอนาคต ลักษณะที่ปรากฏน้อยที่สุดคือ การพัฒนาความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคานิยม และอนาคต ความเข้าใจของนักอนาคตนิยม

¹Cordell Meredith Svengalis, "The Implication of Futures Education for Secondary School Social Studies," Dissertation Abstracts International 39 : 8 (February 1979) : 4860-4861 A.

และวิธีการที่เข้าศึกษาในอนาคต ความสัมพันธ์ระหว่างอดีต ปัจจุบัน และอนาคต วิธีการของสังคมศึกษา 3 วิธีการคือ การถ่ายทอดความเป็นพลเมืองดี วิธีการทางสังคมศาสตร์ และวิธีการแบบสืบสอบ ซึ่งการศึกษาในอนาคตมีแนวโน้มว่าจะเน้นที่วิธีการแบบสืบสอบ ซึ่งสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม เป็นที่เชื่อว่าการศึกษเกี่ยวกับอนาคตมีความพยายามที่จะทำให้หลักสูตรดีขึ้นโดยการให้เนื้อหาที่จะทำให้เข้าใจสังคมปัจจุบัน และวิธีที่หลักสูตรสังคมศึกษาจะบูรณาการ เข้ากับวิชาอื่น ๆ แนะนำวิธีการใหม่ ๆ ในการสืบสอบและหาทัศนใหม่ ๆ ในการทบทวนข้อโต้แย้ง

สรุปงานวิจัยในต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับวิชาสังคมศึกษา ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย เพื่อศึกษาหารูปแบบที่จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ในวิชาสังคมศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม งานวิจัยนั้นใช้วิธีการสอบถามความคิดเห็นจากครู การทดลองแนวคิด และทฤษฎี และเอกสารต่าง ๆ เพื่อนำมาหารูปแบบการเรียนการสอนสังคมศึกษา ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียน ใหม่ความรู้ ความสามารถ ทักษะสภาพความเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ปัจจุบัน เพื่อนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันและแก้ปัญหาของส่วนรวม ให้ผู้เรียนมีความรู้ เจตคติ และทักษะ ทางสังคมมากขึ้น ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ผู้เรียนจะได้นำความรู้ เจตคติ และทักษะไปใช้ในการพัฒนาตนเอง และชุมชนของคนไทยอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

จากงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศดังกล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่างานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรงนั้น ยังไม่มีผู้ใดทำได้ ซึ่งมีเพียงงานวิจัยที่อยู่ในลักษณะใกล้เคียงและพอที่จะนำมาศึกษา และพิจารณาประกอบได้เท่านั้น